

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Siber Zorbalığa İlişkin Farkındalıkları Ve Rehber Öğretmenlerle İşbirlikleri

Social Sciences Teachers Awareness of Cyberbullying and Their Cooperation with Counsellors

Yücel Kabapınar¹, Mehmet Şükrü Can², Mahmut Küçükay³

¹Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, ykabapinar@marmara.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-6039-0096>)

²Sorumlu Yazar, Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, msukrucan@hotmail.com, (<https://orcid.org/0009-0005-5895-9171>)

³Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, mahmut.kucukay@marun.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-8778-858X>)

Geliş Tarihi: 25.08.2024

Kabul Tarihi: 27.03.2025

ÖZ

Son yıllarda hızlı teknolojik gelişmeler ile birlikte sıkça yaşanan siber zorbalık hakkında farklı konu ve kazanımlara sahip sosyal bilgiler dersinin öğretmenleri ile olayın tespit ve çözümünde önemli göreve sahip rehber öğretmenlerinin duyarlılıkları, önem taşımaktadır. Bu çerçevede araştırmanın amacını, sosyal bilgiler öğretmenlerinin siber zorbalığa ilişkin farkındalıklarının tespit edilmesi ve rehber öğretmenler ile işbirliklerinin belirlenmesi oluşturmaktadır. Çalışma, nitel bir araştırma olup durum çalışması desenine sahiptir. Araştırmanın çalışma grubunu devlet ve özel olmak üzere farklı kurumlarda görevli 22 sosyal bilgiler öğretmeni ve 18 rehber öğretmen oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak yedişer açık uçlu sorudan oluşan 2 farklı anket kullanılmıştır. Ayrıca 4 sosyal bilgiler öğretmeni ve 3 rehber öğretmen ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler nitel veri analiz yöntemlerinden içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenler siber zorbalığa ilişkin sosyal medya, internet gibi teknik özellikli ve intikam, çıkmaz sokak gibi duygu özellikli farklı kavramlar ile açıklamalar getirmişler; öğrencilerin özellikle intikam duygusu ile hareket ederek olayı gerçekleştirdiklerini vurgulamışlardır. Aynı zamanda siber zorbalığın okul dışında yaşanan bir zorbalık türü olmasına rağmen etkileri itibarıyla okul ve sınıf ortamına farklı boyutlarda yansıdığı görülmektedir. Olayın çözümüne ilişkin ise sosyal bilgiler dersinin farklı ünite ve konularında yapılabilecek çalışmalara ilişkin görüşlere ve genel bir işbirliğine vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, sosyal bilgiler eğitimi, eğitimde işbirliği.

ABSTRACT

The sensitivities of social studies teachers, who have different subjects and achievements, and guidance counselors, who have an important role in detecting and solving the incident, are important about cyber bullying, which has been frequently experienced in recent years with rapid technological developments. In this context, the purpose of the research is to determine the awareness of social studies teachers and regarding cyber bullying and to determine their cooperation with guidance teachers. The study is a qualitative research and has a case study design. The study group of the research consists of 22 social studies teachers and 18 counselors working in different institutions, both public and private. Two different surveys consisting of seven open-ended questions were used as data collection tools. Additionally, semi-structured interviews were conducted with 4 social studies teachers and 3 guidance counselors. The data

obtained was subjected to content analysis, one of the qualitative data analysis methods. According to the results of the research, teachers explained cyber bullying with different technical concepts such as social media and the internet and emotional concepts such as revenge and dead end; They emphasized that the students committed the incident by acting with a sense of revenge. At the same time, although cyber bullying is a type of bullying that occurs outside of school, it is seen that its effects are reflected in the school and classroom environment in different dimensions. Regarding the solution of the incident, opinions on the studies that can be done in different units and subjects of the social studies course and general cooperation were emphasized.

Keywords: Cyberbullying, social studies education, cooperation in education.

GİRİŞ

İnsanoğlunun varoluşundan itibaren hayatın içinde yer alan iki önemli kavram kabalık ve nezaket olmuştur. İnsanların birbirleri ile olan ilişkilerini de tanımlayan bu iki kavram zaman içerisinde sosyal hayatta birçok alanda yaşanan değişimlerle farklı boyutlara evrilmiş ve dolayısıyla farklı isimler ile de ifade edilmiştir. Bu sürecin içerisinde en ilkel toplumlardan en medeni toplumlara kadar karşılaşılan önemli bir sorun olan “saldırganlık” kavramı uzun süre kullanılagelmıştır (Gökler, 2009). Son dönemde ise “bilinçli” ve “saldırgan” olmayı içinde barındıran bir davranış modelini ifade ederek daha geniş bir yelpazeyi içine alan “zorbalık” kavramının kullanımı tercih edilmiştir (Smith, 1999). Bu kavramları birbirinden ayıran en önemli özellik saldırganlığın daha çok şiddet içeren davranışları içermesi, zorbalığın ise farklı türlerde yaşanıyor olmasıdır. Türk Dil Kurumuna (2024) göre, “Zorbaca davranışta bulunma, müstebitlik” olarak tanımlanan zorbalık, kişiler arasında farklı yollarla ve tekrarlanarak devam eden rahatsız edici davranışlar olarak tanımlanabilir. Genel olarak beş farklı türde görülen zorbalık çeşitlerini şu şekilde ifade edebiliriz (Yılmaz, 2016) :

1. *Fiziksel Zorbalık: Vurma, dürtme, boğazlama, saç çekme vb.*
2. *Sözel Zorbalık: Alay etme, dedikodu, rencide edici ifadeler ve isimler takma.*
3. *Duyusal Zorbalık: Şantaj, adını çıkarma, aşağılama, dil, din, ırk gibi özellikleri hor görme, dışlama.*
4. *Cinsel Zorbalık: Teşhircilik, röntgencilik, cinsel taciz, saldırı ve istismar.*
5. *Siber Zorbalık: Sosyal medya, internet ve mesajla rahatsız etmek, aşağılamak ve dedikodu yapmak.*

Özellikle son dönemde teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler çağımızın teknoloji çağı olarak yaygın ifade ile tanımlanmasına neden olmuştur. Bu çağın sunduğu olanaklar bireysel ve sosyal hayatımızı kolaylaştırmanın da etkisi ile toplumun hemen her kesimine ve yaşına hitap edecek şekilde yaygın bir kullanıma ulaşmıştır. Bu olanaklar kadar elbette getirdiği olumsuz etkiler de yadsınamaz. Bu olumsuz etkilerin başında ise bireylerin sosyal medyayı yoğun bir şekilde kullanarak bireyselleşmeyi tercih etmeleri gelmektedir. Yalnızlığın içerisinde çevresini rahatsız edici farklı kullanımlar ile zorbalığı siber ortama taşımıştır. Literatürde “sanal zorbalık, elektronik zorbalık, siber taciz, dijital şiddet, siber tartaklama, çevrim içi şiddet” gibi farklı isimlerle de ifade edilen siber zorbalık kavramı kendisini savunamayacak durumda olan kişi veya kişilere karşı elektronik ortamda tekrarlanarak gerçekleştirilen zorbalık türüdür (Smith & ark., 2008). Günümüzde teknolojinin hayatımızın hemen hemen her alanında ve her yaş grubunda etkin kullanıma sahip olduğu düşünüldüğünde siber zorbalığın yaşanması, etkisi, yayılımı zorbalık türleri içindeki önemini ortaya koymaktadır. Çünkü elektronik ortamda vuku bulan zorbalık türü kısa sürede çok sayıda insana ulaşabilir ve tekrarlanarak hatta yıllar sonra bile görüntülenerek devam edebilir. Bu da zorbalığa maruz kalan kişilerin bilişsel, duyuşsal, psikolojik ve sosyal anlamda daha çok sorunlar yaşamasına, olumsuz sonuçlar ile karşılaşmasına neden olabilmektedir. Özellikle nüfusun teknoloji kullanım oranı göz önüne alındığında bu sonuçların yaşanma durumunu değerlendirmek çok da zor olmayacaktır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2023 yılında yapılan “hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması”na göre internete erişim imkanı olan hane oranı % 95,5 olarak tespit edilmiştir. Hemen hemen her hanede artık evin bir parçası olarak yer alan internet erişimini sosyal medya ve mesajlaşma uygulamalarını kullanım oranı yakından takip etmektedir. TÜİK tarafından 2021 yılında yapılan “Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması”na göre ise 6-15 yaş grubu çocuklar için internet kullanım oranı yine TÜİK tarafından 2013 yılında tespit edilen % 50,8 oranından % 82,7’ye çıkmıştır. Yine aynı araştırmada internet kullanan çocukların %90,1’i hemen her gün, % 8,5’i haftada en az bir defa, %1,4’ü ise haftada bir defadan az internet kullandığını beyan etmiştir. Hemen her gün veya haftada en az bir defa olmak üzere düzenli internet kullandığını beyan eden çocukların oranı 2013 yılında % 91,8 iken 2021 yılında % 98,6 olarak tespit edilmiştir. Düzenli internet kullanan çocukların % 31,3’ü İnterneti sosyal medya için kullandığını belirtmiştir. Sosyal medyayı kullanan 6-15 yaş grubundaki çocukların % 77,7’sinin hemen her gün, % 16,5’inin haftada en az bir defa, % 5,8’inin ise haftada bir defadan az sosyal medya kullandığı görülmüştür. Düzenli internet kullanıp hemen her gün veya haftada en az bir defa olmak üzere düzenli sosyal medya kullandığını beyan eden çocukların oranı % 94,2 olarak belirlenmiştir. Düzenli sosyal medya kullanan çocuklar, sosyal medyayı hafta içi günde ortalama 2 saat 54 dakika, hafta sonu günde ortalama 2 saat 44 dakika kullanmaktadır. Bilgisayar (masaüstü/dizüstü/tablet), cep telefonu/akıllı telefon, TV/akıllı TV, akıllı saat ve oyun konsolu teknoloji ürünlerinden en az birinin sadece kendi kullanımında olduğunu beyan eden 6-15 yaş grubundaki çocukların oranı ise 2021 yılında % 66,6 olarak belirlenmiştir (Tüik, 2013;2021;2023).

Dünya genelindeki oranlar da ülkemizdeki oranlarla benzer boyutta seyir göstermektedir. UNICEF’in 2019 yılında siber zorbalığın yaygınlığını ve gençler üzerindeki etkisini ortaya koyan anket çalışmasında 30 ülkedeki gençlerin üçte birinden fazlası çevrimiçi zorbalık mağduru olduklarını belirtmişlerdir (Unicef, 2019). Yapılan araştırmalardaki rakamların oranını dikkate aldığımızda siber zorbalığın yaşanma fazlalığını kestirmek mümkün olacaktır. Bu anlamda siber zorbalık haberlerine gazetelerde de sık sık yer verilmeye başlanmıştır. Bununla ilgili bazı haberlere aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 1

Siber Zorbalıkla İlgili Gazete Haberleri

Avustralya'nın simge şapka markası Akubra'nın yüzü olan 14 yaşındaki Amy "Dolly" Everett'in internette uğradığı sataşma ve zorbalıklar nedeniyle yaşamına son vermesi, ülkede şok etkisi yarattı. Sekiz yaşındayken ünlü Akubra şapkalarının reklam yüzü olan "Dolly" lakaplı Amy'nin babası Tick Everett kızının "bu dünyadaki kötülüklerden" kurtulmak istediğini ve yaşamına son verdiğini söyledi.

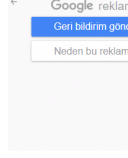

12:15
27 Ekim 2023
f
Çocuklar siber zorba mağduru
Günümüzde hayatın hemen hemen her noktasında yer alan dijital iletişim araçları, siber zorbalık gibi kötü niyetli insanların da hedefinde. Siber zorbalık, özellikle korkutulması ve etkilenmesi kolay olan çocukları seçiyor.

Okullarda yeni nesil zorbalık... İfşa-iftira hesapları

Güncelleme Tarihi: Aralık 02, 2023 07:00

#Akran Zorbalığı #Siber Zorbalık #TikTok

Zülal ATAGÜN
zatalun@hürriyet.com.tr

Oluşturma Tarihi: Aralık 02, 2023 07:00 · 3dk okuma

Masum itirafı için açılan sosyal medya hesapları, öğrencilerin 'ifşa' platformları haline geldi. Öğrenciler, arkadaşlarının ve öğretmenlerinin sırlarını bu hesaplar üzerinden ifşa ediyor, hatta çeşitli iftiralara atıyor. Uzmanlar, ilkököl öğrencilerinin bile bu hesapları açtığını söylüyor...

Akran zorbalığı dijital dünyada da yaygınlaştı

Düzenleyen: Ali Diritik
1 Aralık 2017 12:16

İlkokul, ortaokul ve lise çağındaki çocuklar arasında görülen akran zorbalığı, teknolojiyle birlikte "siber zorbalığı" beraberinde getirdi.

(Hürriyet, 02.12.2023; Ege Meclisi, 21.07.2024; Hürriyet, 02.12.2024; Türkiye, 01.12.2017)

Yapılan yerel ve uluslararası gazete haberleri de siber zorbalığın birey ve toplum açısından ne kadar önemli sonuçlar doğurduğunu göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Birey için bilişsel, duyuşsal ve sosyal etkilere sahip olan siber zorbalık, okul dışında teknolojik ortamda gerçekleşen bir durum olsa da eğitim ortamındaki arkadaşlar arasında yaşanıyor olması ve okul ortamına yansımaları nedeniyle eğitim-öğretim içinde ele alınıp değerlendirilmesi önem arz eden bir konu haline gelmiştir. Dolayısıyla ilgili öğretim programları başta olmak üzere ders içi kullanılan öğretim materyalleri, yöntem ve teknikler ile okul-aile iletişimi gibi eğitimin farklı unsurları çok boyutlu olarak değerlendirilmelidir. Bunun için ilgili öğretim programları, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler doğrultusunda güncellenerek geliştirilirken ilgili ders öğretmenleri de çocukların bilinçli medya kullanım becerileri için güncel ve ilginç materyal ve yöntemlerle öğretim yaparak konuyu daha dikkat çekici ve kalıcı hale getirmelidir (Yılar, 2023). Yapılacak bu çalışmalar, ailenin de dahil edilmesi ile daha kapsamlı bir boyuta ulaşmış olur. Zira çocuğun farkındalık temelinde internet ve sosyal medya kullanımı okul-aile birlikteliği ile daha mümkün hale gelebilir. Ayrıca medyayı doğru okuma ve kullanma becerisi, öğrencinin günlük yaşamına hatta hayat boyu öğrenme anlayışından hareketle eğitim sonrası yaşamına da taşınması becerisidir (Bilici, 2020). Dolayısıyla bu beceriyi kazandırmada özellikle sosyal bilgiler öğretmenleri ile rehber öğretmenlerinin önemli rolü ve sorumlulukları vardır.

Bu doğrultuda öğretmenlerin konu hakkında gerekli bilgiye sahip olup önleyici çalışmalar yapmaları siber zorbalığın yaşanmasında, yayılmasında ve etkilerinin azaltılmasında büyük rol oynayacaktır. Dolayısıyla son yıllarda siber zorbalık konusu eğitim araştırmalarında tartışılan, özellikle ortaokul kademesi için ele alınan ve dolayısıyla üzerinde çalışmalar yapılan bir başlık haline gelmiştir. İlgili literatür taramasında uluslararası alanda Redmond ve arkadaşları (2018) tarafından Avustralya'daki bölgesel üniversitedeki bir kursa dayanarak yapılan öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin bakış açılarını araştıran bir çalışmanın yanında Eden ve arkadaşları (2013) tarafından öğretmenlerin siber zorbalık üzerine algılarını, inançlarını ve endişelerini inceleme amacıyla gerçekleştirilen bir araştırma olduğu görülmektedir. Yine Kanada'daki bir üniversitede 154 öğretmen adayı üzerinden yapılan bir çalışma'da öğretmen adaylarının siber zorbalık üzerine endişeleri, kendilerine güvenleri ve kendilerini ne kadar hazır hissettikleri hakkında Li, Q. (2009) tarafından farklı bir çalışma yapıldığına rastlanmıştır. Monks ve arkadaşları (2016) tarafından ise ilkököl öğrencilerindeki siber zorbalık hakkında veliler ve okul personelinin farkındalıkları ile algıları ele alınmıştır. Ayrıca Thompson, R. (2019) siber zorbalık olaylarına ilk müdahale edenler olarak ifade ettikleri öğretmenlerin siber zorbalık müdahalesine yönelik geçici çözümlerini sunduğu araştırması ile dikkat çekmektedir.

Ulusal çalışmalar içinde ise Serin (2012), Metin (2017) ve Toprak (2018) tarafından ortaokulda görev yapan öğretmenlerin genelinin siber zorbalık görüşlerini almaya yönelik çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Velileri içine alan bir çalışma ise Bulut (2018) tarafından öğrenci ve öğretmenleri de dahil ederek yapılmıştır. Ayrıca okul yöneticilerinin siber zorbalık hakkında görüşlerini ortaya koymaya yönelik Serin (2012) ile Cemaloğlu ve Karadağ (2019) tarafından yapılan çalışmalara da rastlanmıştır. Branş bazında ise, Karaman ve Ünsal (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ortaokul rehber öğretmenleri ile bilişim teknolojileri öğretmenleri birlikte ele alınarak konu hakkında bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Siber zorbalık konusunun özellikle bilişim teknolojileri ile ilişkisi bağlamında bu çalışma önemlidir. Bundan başka Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşlerini alan Güngör ve ark., (2020) ile Yeşil (2024) tarafından da çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ulaşılan kaynakların sınırlılığı içerisinde, sosyal bilgiler öğretmenlerinin siber zorbalık hakkındaki görüşlerini ele alan tek çalışma Tingiş (2022) tarafından gerçekleştirilmiştir. Buradan hareketle, rehber öğretmenler ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin siber zorbalık konusundaki görüşlerini birlikte ele alan ve çözüme yönelik işbirliklerini ortaya koyan bu çalışmanın siber zorbalık literatürüne katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Rehber öğretmenler, yıllık planları kapsamında yer alan siber zorbalık konusu üzerine öğrencilerine bilgilendirici çalışmalar yapmaktadır. Aynı zamanda sosyal bilgiler dersinin sahip olduğu konu ve kazanımlarla sosyal bilgiler öğretmenleri de siber zorbalık başlığına derslerinde değinmektedirler. Özellikle yeni Maarif Modeli ile “Teknoloji ve Sosyal Bilimler” öğrenme alanında öğrencilere teknolojik ürünlerin bilinçli kullanımının önemi ile buluşlar ve teknolojik ürünlerin toplum hayatına etkilerine ilişkin bilgi ve becerilerin kazandırılması amaçlanmaktadır. Yine “Yaşayan Demokrasimiz” öğrenme alanı ile öğrencilerin etkin bir vatandaşın özelliklerine, temel hak ve sorumlulukların önemine ilişkin bilgi ve beceriler kazanmaları amaçlanmaktadır (Meb, 2024). Ayrıca sosyal bilgiler dersinin öğrencilere sosyal hayatlarında karşılarına çıkabilecek sosyal olayların ve problemlerin üstesinden gelmeye yönelik farkındalıklar ve beceriler kazandırmaya çalışan bir misyonu olduğu da unutulmamalıdır (Kabapınar, 2015). Bu kapsamda etkin ve sorumlu vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan Sosyal Bilgiler dersinde, gelişen teknolojiyle birlikte dijital vatandaşlık kavramı da gittikçe önem kazanmakta ve ilgili dersin öğretim programında da vurgulanmaktadır. İnternet ya da sosyal medya kullanırken eleştirel bakış açısına sahip, etik kaygılar taşıyan ve bilgi paylaşımı konusunda sorumlu davranan bireyler dijital vatandaş olarak nitelendirilmektedir (Mercimek & ark., 2016). Dijital vatandaş, dijital bir dünyada yaşamının hak, sorumluluk ve fırsatlarını tanır; yasal ve etik yollarla hareket eder (Sevigen & Yılar, 2022). Dolayısıyla bu ders kapsamında bilinçli dijital vatandaşların yetiştirilmesi siber zorbalık gibi dijital ortamlarda istenmeyen durumlarla karşılaşılmasını azaltabilir.

Dolayısıyla her iki öğretmen grubunun siber zorbalık üzerine sahip oldukları bilgi durumları, farkındalıkları ve birbirleri ile olan iletişimleri ve ortak çalışmalarının belirlenmesi siber zorbalığın önlenmesi ve yayılmasında önem arz etmektedir. Bu nedenle bu çalışmayla sosyal bilgiler öğretmenleri ile rehber öğretmenlerin siber zorbalığa ilişkin farkındalıklarının tespit edilmesi ve işbirliklerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Sosyal bilgiler öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin siber zorbalık hakkındaki bilgileri nelerdir?
2. Sosyal bilgiler öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin siber zorbalık için çözüm önerileri nelerdir?
3. Sosyal bilgiler öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin siber zorbalığa yönelik yaşadıkları müdahale deneyimleri nasıldır?

4. Sosyal bilgiler öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin siber zorbalığa ilişkin işbirlikleri nasıldır?

YÖNTEM

Araştırma nitel bir araştırma olup nitel araştırma desenlerinden durum çalışması desenine göre şekillenmiştir. Durum çalışması bir konuyu kendi gerçekleştirdiği çevresinde tüm yönleriyle, derinlemesine ve sistematik bir şekilde inceleyen bir desendir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu araştırmada siber zorbalık hakkındaki değerlendirme durumu için paydaşlar olan sosyal bilgiler öğretmenleri ve rehber öğretmenler iki farklı analiz birimi olarak düşünülmüştür.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim-öğretim yılında devlet ve özel ortaokullarda görev yapmakta olan rehber öğretmenler ve sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmaya toplamda 40 öğretmen katılmış olup bunların 22'si sosyal bilgiler öğretmeni, 18'i ise rehber öğretmendir. Araştırmanın katılımcıları gönüllülük esasına göre belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların belirlenmesinde kolay ulaşılabilir durum örnekleme ile ölçüt örnekleme birlikte kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme ile araştırmacıların ulaşılması kolay olan katılımcıları çalışmaya dahil etmesi sağlanmıştır. Çalışma grubuna ilişkin bazı demografik bilgiler aşağıdaki Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Katılımcıların Demografik özellikleri

Değişken		f
Branş	Sosyal Bilgiler Öğretmeni	22
	Rehber Öğretmen	18
Cinsiyet	Kadın	21
	Erkek	19
Çalıştığı Kurum	Devlet	35
	Özel	5
Yaş	25-35 Arası	12
	36-45 Arası	18
	46+	10
Tecrübe	1-10 Yıl Arası	11
	11-20 Yıl Arası	13
	21+	16
	Toplam	40

Tablo 1'e göre katılımcıların cinsiyet olarak birbirine yakın dağılım gösterdiği görülmektedir. Çoğunluğu devlet kurumlarında çalışan öğretmenlerin oluşturduğu görülürken, katılımcıların ağırlıklı olarak 36-45 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Tecrübe yılları dikkate alındığında ise çalışma grubunun meslekte belli bir deneyime sahip öğretmenlerden oluştuğu ifade edilebilir. Ayrıca katılımcılardan 2'si ilçe, 2'si il merkezine bağlı köy okullarında, kalan tamamı ise il merkezindeki okullarda görev yapmaktadır. Okullar bulundukları çevre itibarıyla sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyi iyi konumda olan halkın yaşadığı bölge'de yer almaktadır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama araçları olarak anketler ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. İlgili araçlar alanyazın taraması yapıldıktan sonra oluşturulmuştur. Ankette yer alan sorular araştırmacılar tarafından hazırlandıktan sonra; anket taslağı, kapsam geçerliliğini test

etmek amacıyla bir alan uzmanı tarafından incelenmiştir. Alınan görüşler ve katkı sağlayıcı eleştiriler doğrultusunda anket formu gerek içerik gerekse biçimsel açıdan yeniden düzenlenmiştir. Dilbilgisi, yazım ve noktalama kuralları açısından da Türkçe öğretmeni tarafından yapılan gerekli kontroller sonrası anket son şeklini almıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri ve rehber öğretmenler için ayrı ayrı tasarlanan ve yedişer sorudan oluşan anketler iki kısımdan oluşmaktadır: İlk kısımda katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesi, ikinci kısımda ise öğretmenlerin siber zorbalığa ilişkin bilgi, farkındalık, işbirliği ve tecrübelerinin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla hazırlanan anketler aynı doğrultuda tasarlanmıştır. Her iki anket formunda yer alan ilk üç soru siber zorbalığa dair akla gelen ilk üç kavramı, öğrencilerin arkadaşlarını siber zorbalığa maruz bırakma nedenlerini, siber zorbalığın öğrencilere, ailelere ve okula etkilerini belirlemeye yönelik hazırlanmıştır. Yine her iki anketin altıncı sorusunda karşılıklı işbirliğinin öğrenilmesi ve yedinci sorusunda ise öğrencilerle konuya ilişkin yaşanan anıların anlatılması istenmiştir. Dördüncü ve beşinci soru sosyal bilgiler öğretmenleri ile rehber öğretmenlerin branş olarak farklı bakış açılarını seğileyebilmeleri için farklılık göstermektedir. Bu doğrultuda sosyal bilgiler öğretmenlerine dördüncü soruda siber zorbalığa dair yeterli bilgiye sahip olup olmadıklarına ilişkin düşüncelerini ifade etmeleri, beşinci soruda ise derslerinde konuya yönelik gerçekleştirilebilecekleri etkinlikler ve faaliyetleri öğrenilmek istenmiştir. Rehber öğretmenler ise dördüncü soruda konuya ilişkin hangi branş öğretmeni ile işbirliği yapmak istedikleri, beşinci soruda da branş öğretmenlerinin farkındalığı ve çözüm müdahaleleri hakkındaki görüşleri alınmıştır. Bu sorular aracılığıyla rehber öğretmenlerin ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin siber zorbalığa ilişkin farkındalıkları, siber zorbalık karşısında müdahale deneyimleri ve işbirlikleri hakkındaki bilgi ve düşünceleri hakkında gerekli bilgiler toplanmaktadır.

Anketteki açık uçlu sorularla ayrıntılı bilgi edinilmiş olsa da anketteki bazı düşünce ve bakış açılarının ardındaki anlamları çözümleme noktasında hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları doğrultusunda çalışma grubundan gönüllü olan bazı öğretmenlerle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde öğretmenlerden alınan izin doğrultusunda ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Hazırlanan dört soru ile öğretmenlerin siber zorbalık deneyimleri, çözüm müdahaleleri ve işbirlikleri hakkında daha detaylı bilgi alarak verilerin derinlemesine zenginleştirilmesi amaçlanmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Anketlerden elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Açık uçlu oluşturulan her bir soruya verilen yanıtlar için analiz sürecinde belli kategoriler oluşturulmuş ve yanıtlar bu kategorilere göre kodlanarak nicelleştirilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar tablolar halinde sunulmuştur. İlgili tablolar, yorumlaması yapılırken öğretmenlerin görüşlerini yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara da yer verilmiştir. Çalışmanın genelinde sosyal bilgiler öğretmenleri için Ö1, Ö2, Ö3; rehber öğretmenler için ise R1, R2, R3 gibi kısaltmalar kullanılmıştır.

2.4. Geçerlik ve Güvenirlik

Ortaya konulan her araştırma için oluşan beklentilerin haricinde özellikle nitel araştırmalarda araştırmacının yapması gerekli görülen iki önemli beklenti vardır; doğru bilgiyi elde etmek için uygun görülen önlemlerin alınmasını ifade eden “geçerlik” ve başka bir araştırmacı için daha detaylı değerlendirme yapma imkanı sunacak şekilde tanımlanması olan “güvenirlik” beklentileridir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Çalışmamızda bu beklentileri karşılamak adına geçerlik ve güvenilirliği güçlendirmek için yapılan çalışmalar aşağıda açıklanmaktadır:

İç Geçerlik: Hazırlanan anket formları ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ilgili uzman görüşüne sunulmuş ve gerekli görülen düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan analizler ikinci bir araştırmacı tarafından yapılarak oluşan farklılıklar incelenmiştir. Üzerinde yapılan tartışmalar sonucunda fikir birliğine varılan temalar ve kodlamalara son şekilleri verilmiştir.

Dış Geçerlik: Amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak çalışmanın süreci ve katılımcıların özellikleri ayrıntılı olarak verilmiştir.

İç Güvenirlik: Katılımcıların verdiği yanıtlar araştırmacılar arasında değiştirilerek çözümlenmiş veriler bir kez de diğer araştırmacı tarafından kodlanmıştır. Aynı zamanda araştırmanın iç güvenilirliğini arttıracak düşüncesi ile araştırmanın sonuçları rapor edilirken doğrudan görüşme alıntılarına ve ankette yer alan açık uçlu sorulara verilen cevaplardan el yazısı kesitlerine de çalışmada yer verilmiştir.

Dış Güvenirlik: Araştırmanın teyit edilebilir olması için toplanan tüm veriler ihtiyaç görülmesi halinde tekrar kontrol edilmesi adına araştırmacılar tarafından uygun şekilde saklanmaktadır.

2.5. Etik Kurul İzni

Araştırma öncesinde etik kurul izni Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Araştırma ve Yayın Etik Kurulunun 01.03.2024 tarih ve 03-08 sayısı ile alınmıştır.

BULGULAR

3.1. Rehber ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ortak Sorularına Yönelik Bulgular

Rehber öğretmenlerle sosyal bilgiler öğretmenlerinin siber zorbalığa ilişkin farkındalıklarını ve çözüm müdahalelerini ortaya koymaya yönelik yapılan çalışmada rehber öğretmenlere ve sosyal bilgiler öğretmenlerine yönelik uygulanan anketlerden ortak soruların sonuçlarından elde edilen görüşler farklı temalar altında kategorize edilerek tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 2

Rehber ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Siber Zorbalığa Dair İfade Ettikleri İlk 3 Kavram ve İfade Etme Nedenleri (n=18) (n=22)

Tema	Kod	f	Tema	Kod	f
Rehber Öğretmenlerin İfade Ettikleri Kavramlar	İnternet	5	İfade Etme Nedenleri	Sık karşılaşılan ve yaşanan kavramlar olmaları	7
	İzinsiz görüntü paylaşımı/ ifşa	5		Sosyal medyada daha özgür hissedilmesi	3
	Sosyal medya	5		Dijitalleşmenin yaygınlaşması	3
	Gizlilik	5		Eğlence aracı olarak görülmesi	2
	Yalan haber ve dedikodu yaymak	4		Kavramları önemli görmeleri	1
	Tehdit edici mesajlar atmak	3		Bilgilerin yayılmasını istememeleri	1
	Rahatlık	3		Yeterli bilince sahip olunmaması	1
	Eğlence	3		Duygu karmaşıklığı yaşamaları	1
	Zorbalık	3		Korkutma amacı ile kullanılm	1
	Sözel şiddet	2		Psiko-sosyal boyutlarının olması	1
	Diğer	1'er kez			
Toplam		54	Toplam		21
Tema	Kod	f	Tema	Kod	f
Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İfade Ettikleri Kavramlar	Tehdit	6	İfade Etme Nedenleri	En sık karşılaşılan problemler olması	7
	Sosyal medya	5		İnternet'te şiddet ve kötü davranışlar olması	4
	Hakaret	4		Dijital teknolojiler ile yapılması	2
	Teknoloji	4		Çocukların sosyal-psikolojik sıkıntılar yaşayabilmeleri	2
	Oyunlar	3		Tehdit ve şantaj olması	2
	Baskı	3		Toplumsal sorunlara ve zarara yol açması	2
	Şiddet	3		Sosyal medyayı bilinçsiz-yanlış kullanmaları	2
	Taciz	2		Üstünlük kurma isteği	2
	Yalan söylemek	2		Diğer	1'er kez
	İnsanlık dışı mesajlar yayınlamak	2			
	Korku	2			
	Ifşa	2			
	Diğer	1'er kez			
Toplam		68	Toplam		41

Tablo 2 incelendiğinde rehber öğretmenlerin siber zorbalık hakkında ifade ettikleri ilk 3 kavram içerisinde “internet”, “izinsiz görüntü paylaşımı”, “sosyal medya ve gizlilik” kavramları dikkati çekmektedir. Özellikle “internet” ve “sosyal medya” kavramları son yıllarda artan teknoloji ile birlikte internet ve sosyal medya kullanım yaşının iyice düştüğünü göstermektedir. Ayrıca “izinsiz görüntü paylaşımı/ifşa”, “yalan haber ve dedikodu yaymak” kavramları ile öğrenciler arasında özel hayatın gizliliğinin ihlal edildiği, bireysel hayata saygı konusunda sıkıntılar yaşandığı görülmektedir. Aynı zamanda rehber öğretmenlerin konu ile ilgili “dijital okuryazarlık” ve “dijital ayak izi” gibi teknik kavramlara yer verdikleri gibi “çıkamaz sokak” ve “duygusuzluk” gibi duygu ve düşüncelerini yansıtan farklı kavramları da dile getirdikleri dikkat çekmektedir.

Tablo 2’de rehber öğretmenlerin siber zorbalığa ilişkin yazdıkları kavramların sebeplerinin başında ise “çok sık karşılaştıkları ve yaşanan kavramlar” olmaları gelmektedir. Bu durum bizlere siber zorbalığın öğrenciler arasında çok yaşanan ve sık karşılaşılan bir olay olduğunu göstermektedir. Rehber öğretmenlerin kendilerini “sosyal medyada daha özgür hissetmeleri” cevabı öğrencilerin gündelik sosyal hayatta kendilerini doğru ve sağlıklı ifade edemediklerini,

duygularını bastırma durumunda kaldıklarını ve bu durumu sosyal medyaya yansıtarak rahatlamaya çalıştıklarını belirtmektedir. Ayrıca “duygu karmaşıklığı yaşıyor olmaları” cevabı da kısmen bunu desteklemekle birlikte öğrencilerin içinde bulundukları gelişim dönemi itibariyle duygusal sıkıntılar yaşayabildiklerini ifade etmektedir. Aynı zamanda son yıllarda dijitalleşmenin öğrenciler arasında yaygınlaştığı fakat yaygınlaşırken dijital dünyanın nasıl kullanılacağına ilişkin öğrencilerin yeterli ve doğru bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Zira verilen cevaplar içerisinde “yeterli bilince sahip olunmaması”, “eğlence aracı olarak görülmesi”, “korkutma amacı ile kullanılması” gibi sebepler bunu göstermektedir. Aşağıda katılımcıların bu soruya ilişkin cevapları ile ilgili bazı örnekler sunulmuştur;

Şekil 2

R3 Kodlu Rehber Öğretmen Görüşü

1. Siber zorbalığa dair aklınıza gelen ilk 3 kavram nedir? Neden bunları yazdığınızı açıklayınız.

İzinsiz görüntü paylaşımı, tehdit edici mesajlar atmak, yalan haber yaymak

Bu kavramları yazdım çünkü;

Okulda en sık karşılaştığımız siber zorbalık çeşitleri olduğu için yazdım.

Şekil 3

R13 Kodlu Rehber Öğretmen Görüşü

1. Siber zorbalığa dair aklınıza gelen ilk 3 kavram nedir? Neden bunları yazdığınızı açıklayınız.

Tehdit Çıkmaz Sokak Duygusuzluk

Bu kavramları yazdım çünkü; Okulda en fazla uğraştığım başlıklar bunlar.

Şekil 4

R16 Kodlu Rehber Öğretmen Görüşü

1. Siber zorbalığa dair aklınıza gelen ilk 3 kavram nedir? Neden bunları yazdığınızı açıklayınız.

Gizlilik ihlali Eğlence anlayışı Anonim kişiler

Bu kavramları yazdım çünkü;

Özellikle çocuklar bu durumu oralarında eğlenmek, şaka yapmak olarak algılıyorlar. Daha çok isimler, kimlik bilgileri gibi anonim kişiler tarafından daha kolay yapılıyor. Komadaki kişiyi korkutarak amaçla yine o kişinin özel bilgilerini, fotoğraflarını paylaşarak gizlilik ihlali yapılıyor.

R2 ve R13’ün ifade ettikleri kavramların nedenleri için karşılaştıkları sık başlıklar olduklarını belirtmeleri, öğretmenlerin yaşadıklarını belirtiyor olmasından dolayı önemlidir. R2’nin belirttiği kavramlardaki “izinsiz”, “tehdit” ve “yalan” ifadeleri siber zorbalık içinde durumun ciddiyetini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda R2’nin belirttiği “görüntü paylaşımı”, “mesajlar atmak” ve “haber yaymak” siber zorbalığın hangi yollar üzerinden yapıldığını göstermektedir. R13’ün ifade ettiği “çıkamaz sokak” kavramı siber zorbalığın son zamanlarda yaşanan teknolojik gelişmelerin karşısında ilerleyen teknolojik bağımlılık karşısında içinden çıkılması zor bir süreç olabileceğini vurgulaması açısından önemlidir. Yine R13’ün belirttiği “duygusuzluk” kavramı ziber zorbalık içinde yer alan öğrencilerin yaşanan yoğun teknolojik bağımlılık ile birlikte duygu dünyasından uzaklaştığını ifade etmektedir. R13’ün yazdığı “tehdit” kavramı çıkamaz sokak olan siber zorbalıkta duygu yoksunluğu yaşayan bireylerin karşı tarafı tehdit altına aldığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca R16’nın ifade ettiği “eğlence anlayışı” kavramı da siber zorbalığa müracaat eden öğrencilerin bu olayı mizah aracı olarak gördüklerini

veya şaka yapmak amaçlı değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu durum aynı zamanda öğrencilerin olayın ciddiyetinin farkında olmadıklarını da ortaya koymaktadır.

Tablo 2’de sosyal bilgiler öğretmenlerinin siber zorbalığa dair ifade ettikleri ilk 3 kavram incelendiğinde ise “tehdit”, “sosyal medya”, “hakaret” ve “teknoloji” kavramları dikkat çekmektedir. Bu kavramlardan “tehdit ve “hakaret” kavramları duygu ve düşünceleri yansıtırken ve “sosyal medya”, “teknoloji” kavramları ise olayın teknik boyutunu yansıtmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ifade ettikleri diğer kavramları da teknik ve aynı zamanda farklı duygu ve düşünceleri yansıtan kavramlar olarak görebilmekteyiz. Bilhassa “baskı” ve “şiddet” kavramlarının ifade edilmiş olması, öğrencilerin olayı ne boyutta değerlendirdiklerini gösteren öğretmen tespitleridir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin en sık ifade ettikleri “tehdit” kavramı rehber öğretmenlerin en sık ifade ettikleri kavramlardan farklılık gösterdiği dikkat çekerken diğer kavramların yansıttıkları boyutlar itibariyle benzerlik taşıdıkları görülmektedir.

Kavramları ifade etmelerinin nedenleri arasında ise bu kavramları “en sık karşılaşılan problemler olarak” görmeleri dikkat çekmektedir. Ayrıca “internet’te şiddet ve kötü davranışlar olması” ile “dijital teknolojiler ile yapılması” gibi nedenler, yazılan teknik kavramların nedenleri olarak görülebilir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yazdıkları “çocukların sosyal-psikolojik sıkıntılar yaşayabilmeleri” nedeni olayın çocuklar üzerindeki sosyal ve psikolojik etkisini ifade etmektedir. Ayrıca ifade edilen “toplumsal sorunlara ve zarara yol açması”nın neden olarak gösterilmesi de siber zorbalığın sosyal boyutunu gösterir bir diğer önemli ifadedir. Yine “sosyal medyayı bilinçsiz-yanlış kullanmaları” ifadesi öğrencilerin konu hakkında yeteri kadar bilgi donanımına sahip olmadığını göstermektedir. Ayrıca “internet’te gerekli güvenlik tedbirlerinin alınmaması”, “İnternet ortamının denetimsiz olması”, “ailelerin dikkatli olması gerektiği”, “çocukların savunmasız kalmaları”, “çocukların temel hedef kitle olması” gibi gösterilen nedenler internetteki tehlikeleri göstermesi ve ailelerin çocuklarını bu tehlikelerden korumak adına bilmesi ve alması gereken güncel antivirüs, filtre ve güvenlik duvarı programları gibi teknik uygulamaları, ailelerin çocuklarını özellikle internet kullanımındaki teknik kavramların önemini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu durum ayrıca ailelerin bilhassa çevrimiçi ortamda kendilerini rahatsız veya tehdit eden kişileri kendilerine söylemeleri konusunda çocuklarını uyardıklarının ve teşvik etmelerinin önemini de vurgulamaktadır. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmenlerinin gösterdikleri en sık neden olan “en sık karşılaşılan problemler olması” ifadesi rehber öğretmenlerin beyan ettikleri en sık neden ile “sık karşılaşılan ve yaşanan kavramlar olmaları” nedeni ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Aşağıda sosyal bilgiler öğretmenlerinin siber zorbalığa dair akıllarına gelen ilk 3 kavramı ve nedenlerini yazdıkları açıklamalara ilişkin örnekler sunulmuştur:

Şekil 5

Ö3 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

1. Siber zorbalığa dair aklınıza gelen ilk 3 kavram nedir? Neden bunları yazdığınızı açıklayınız.

Maahremiyet, tehdit, hakaret
Bu kavramları yazdım çünkü; internet üzerinden gerçekte yapamadıkları ve söyleyemedikleri şeyleri söylüyor ve yazıyorlar. İçindeki gerçeği bu yolla dışa vuruyorlar.

Şekil 6

Ö9 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

1. Siber zorbalığa dair aklınıza gelen ilk 3 kavram nedir? Neden bunları yazdığınızı açıklayınız.

U

Şiddet, tehdit, şantaj
Bu kavramları yazdım çünkü: Zorbalığa maruz kalan tehdit ve şantajla şiddet varan olumsuz davranışlarla karşılaşabilmekte. Tehditlerde siber zorbalık sanal boyutuyla kalmayıp toplumsal boyutlara yayılabilir.

Ö3 ve Ö9 kodlu sosyal bilgiler öğretmenlerinin siber zorbalığa dair ifade ettikleri kavramlara dikkat ettiğimizde tehdit, hakaret ve şiddet kavramları olayın yaşanma boyutunu gözler önüne sermesi açısından önemlidir.

Ö3 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni öğrencilerin yapamadıklarını ve söylemediklerini internet yoluyla gerçekleştirdiklerini ve böylelikle ifade edemediği içindeki gerçeği yansıttığını belirtmektedir. Belirtilen bu düşünce öğrencilerin arkadaş iletişimde sıkıntı yaşadıklarını ve bastırılmış duygu ve düşüncelere sahip olduklarını göstermektedir.

Ö9 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni ifade ettiği şiddet, tehdit ve şantaj kavramlarının nedenini, zorbalığa maruz kalan kişinin şiddetle sonlanan olumsuz davranışlarla karşılaşabilmesi olarak göstermektedir. Öğretmenin bu açıklaması yazılı veya görsel içerikli üretilen zorbalığın ulaşabileceği boyutu yansıtmaktadır. Rehber öğretmenlere ve sosyal bilgiler öğretmenlerine öğrencilerin arkadaşlarını siber zorbalığa maruz bırakmalarının nedenlerine yönelik görüşleri sorularak Tablo 3'teki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 3

Rehber ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğrencilerin Arkadaşlarını Siber Zorbalığa Maruz Bırakmalarının Nedenlerine İlişkin Görüşleri (n=18) (n=22)

Tema	Kod	f
Bireysel Nedenler	İntikam alarak rahatladıkları bir mecra olarak görmeleri	7
	Öğrencilerin sorun çözme becerilerindeki yetersizlikleri	5
	Daha rahat davranabildiklerini düşünmeleri	5
	Kendini daha güçlü gösterme çabası	4
	Eğlence unsuru olarak görmeleri	3
	Zorbalığın tespit edilemeyeceğini düşünmeleri	2
	Empati kuramamaları	2
	İçinde bulunulan psikolojik durumun etkileri	1
	Toplam	29
Sosyal Nedenler	Sosyal medyadaki emsallere özenmeleri	2
	Öğrencinin içinde bulunduğu kültürün etkisi	1
	Toplam	3
Dijital Nedenler	Sosyal medyaya erişim kolaylığı	1
	Dijital oyunların etkisi	1
	Toplam	2
	Genel Toplam	34
Tema	Kod	f
Bireysel Nedenler	İntikam almak	5
	Gizli kalan duygularını ifade ederek rahatlama ihtiyacı	3
	Tespit edilemeyeceğini zannetmek	3
	Yeterli bilgiye sahip olmamaları	2
	Üstünlük kurma isteği	2
	Diğer	1'er kez
	Toplam	42
Sosyal Nedenler	İlgisiz aile	4
	Ailevi nedenler	3
	Diğer	1'er kez
	Toplam	19
	Sosyal medyayı bilinçsiz-yanlış kullanmaları	2
Dijital Nedenler	Sanal oyunlar	1
	İnternetin getirdiği hızlı gündem değişikliği	1
	Toplam	4
	Genel Toplam	65

Rehber öğretmenlerin ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerin arkadaşlarını siber zorbalığa bırakma nedenlerine verdikleri cevaplar bireysel, sosyal ve dijital nedenler olmak üzere 3 tema başlığı altında toplandığı görülmektedir. Tablo 3 incelendiğinde rehber öğretmenler öğrencilerin arkadaşlarını siber zorbalığa maruz bırakmalarının nedenleri içinde bireysel nedenlerin ağırlığı dikkat çekmektedir. Rehber öğretmenler bu nedenlerin başında en çok öğrencilerin “intikam alarak rahatladıkları bir mecra olarak görmeleri” ni göstermişlerdir. Bu neden, ikinci neden olarak gösterilen “öğrencilerin sorun çözme becerilerindeki yetersizlikleri” nin sonucu olarak değerlendirilebilir. Zira aralarındaki sorunları sağlıklı iletişim ile normal şartlarda çözemeyen öğrenciler, bu sorunlarını intikam duygusu ile daha rahat davranabildiklerini düşündükleri sosyal medyaya taşımaktadırlar. Rehber öğretmenlerin gösterdikleri “kendini daha güçlü gösterme çabası”, “empati kuramamaları” gibi nedenler öğrencilerin gelişim dönemleri itibarıyla kişilik yapılarının henüz tam olarak şekillenmediğini göstermektedir. Ayrıca bu dönemde kendilerine sunulan olumlu-olumsuz rol modellerinin onlar üzerinde önemli etkiye sahip olduğu “sosyal medyadaki emsallere özenmeleri” nin neden olarak gösterilmesinden anlaşılmaktadır. Aşağıda katılımcıların bu soruya ilişkin cevapları ile ilgili bazı örnekler sunulmuştur;

Şekil 8

R3 Kodlu Rehber Öğretmen Görüşü

2. Sizce öğrencilerinizin arkadaşlarını siber zorbalığa maruz bırakmalarının nedenleri neler olabilir? Detaylarıyla açıklayınız.

* Öç alma duygularını kontrolsüzce akıttıracak rahatladıkları bir uyuşukluk
görmeleri
* Sorun çözüme becerileri noktasında gereken sorumluluğu alma noktasında ge-
reken sabrı gösterememeleri veya göstermek istememeleri

Şekil 9

R5 Kodlu Rehber Öğretmen Görüşü

2. Sizce öğrencilerinizin arkadaşlarını siber zorbalığa maruz bırakmalarının nedenleri neler olabilir? Detaylarıyla açıklayınız.

Travmaları ile baş etme becerilerinin zayıf olması.
Zorbalık ile nasıl mücadele edileceğini bilmeyen
bireylerin sayısını fazla olması. İnternet ortamında yapılan
zorbalığın tespit edilemeyeceğini düşünmesi.

Şekil 10

R8 Kodlu Rehber Öğretmen Görüşü

2. Sizce öğrencilerinizin arkadaşlarını siber zorbalığa maruz bırakmalarının nedenleri neler olabilir? Detaylarıyla açıklayınız.

-Yüz yüze iletişimde karşısındaki kişiye karşı gülmek, kızılmak, kin
internet ortamında bu duyguyu yaşamak istemesi
-Karşısındaki kişinin mutsuzluğundan dolayı mutlu olması, zevk olması

R3, R5 ve R8'in cevaplarında ifade edilen “sorun çözme becerileri”, “travma” ve yüz yüze iletişim” durumlarında öğrencilerin nasıl davranacaklarını bilmedikleri ve bu tür durumlarda gerekli dayanıklılığı gösteremedikleri için de R3'ün belirttiği “öç alma duygusu” ile hareket ettikleri ve R5'in söylediği gibi “internet ortamında zorbalığın tespit edilemeyeceğini düşünme” nedeninden dolayı R8'in ifade ettiği “internet ortamında bu duyguyu yaşamak istemeleri” ile hareket ettiklerini göstermektedir. Böylelikle R8'in ifade ettiği “karşısındaki kişinin mutsuzluğundan dolayı mutlu olması” düşüncesi siber zorbalığı uygulayan öğrencilerin yaşadıkları intikam duygusunu göstermektedir.

Tablo 3'te sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerin arkadaşlarını siber zorbalığa maruz bırakmalarının nedenleri üzerine verdikleri cevaplar incelendiğinde bireysel nedenlerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Bireysel nedenler içinde de öğrencilerin “intikam almak” duygusu ile hareket ettikleri ön plana çıkmaktadır. Devamında ifade edilen “Gizli kalan duygularını ifade ederek rahatlama ihtiyacı”, “intikam almak” duygusunun bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle rehber öğretmenlerin verdikleri cevaplar ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Sosyal nedenler içerisinde ailevi durumların ön plana çıktığı görülmektedir. Özellikle “ilgisiz aile” ifadesi ile ailelerinden ilgi göremeyen öğrencilerin hem kontrol hem de duygu bağlamında eksiklik yaşadığı düşünülebilir. Zira gerek bireysel gerekse sosyal nedenlerde belirtilen birçok ifade öğrencilerin hem duygu yoksunluğunu hem de kontrol mekanizmasının eksikliğini yansıtmaktadır. Sosyal nedenler kısmında belirtilen aileye ilişkin bu ifadeler rehber öğretmenlerin verdikleri cevaplardan farklılık göstermektedir. Son olarak dijital nedenler teması altında belirtilen “sosyal medyayı bilinçsiz-yanlış kullanmaları” öğrenciler arasında teknolojiye karşı gerekli bilgi donanımının olmasının önemine işaret etmektedir. Aşağıda sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerin arkadaşlarını siber zorbalığa maruz bırakmalarının nedenlerine yönelik açıklamalara örnekler sunulmuştur;

Şekil 11

Ö1 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

2. Sizce öğrencilerinizin arkadaşlarını siber zorbalığa maruz bırakmalarının nedenleri neler olabilir? Detaylarıyla açıklayınız.

- intikam almak
- Görsel eldivanı sanal olarak göstermek
- Görsel bililiklerini tatmin etmek

Şekil 12

Ö12 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

2. Sizce öğrencilerinizin arkadaşlarını siber zorbalığa maruz bırakmalarının nedenleri neler olabilir? Detaylarıyla açıklayınız.

Doymaz ve sorumsuz istekler. İlgisiz aile. Yüz yüze yapamayacağı olumsuz bir durumu teknolojiyi kullanarak yapabilmesi.

Şekil 13

Ö14 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

2. Sizce öğrencilerinizin arkadaşlarını siber zorbalığa maruz bırakmalarının nedenleri neler olabilir? Detaylarıyla açıklayınız.

Teknolojik platformları bilinçsizce kullanmak. Bu zamanların yanlış değerlendirilmesi. Ailelerin bilinçsizliği, öğrencilerin bu davranışlarının sonuçlarını tahmin edememeleri. Yeterli bilgiye sahip olmamaları.

Ö1 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni tarafından belirtilen nedenler öğrencilerin arkadaş ilişkilerinde yaşadıkları sorunlara işaret etmektedir. Öğrencilerin iletişimde yaşadıkları sorunları, karşı taraftaki kişinin baskın kimliğini ve kendilerini ifade edemeyişlerini sanal ortamda intikam alarak gidermek istediklerini belirtmektedir. Ö12 kodlu sosyal bilgiler öğretmenin “yüz yüze yapamayacağı olumsuz bir durumu teknolojiyi kullanarak yapabilmesi” açıklaması da bunu destekler niteliktedir.

Ö12 kodlu sosyal bilgiler öğretmenin ailelerin ilgisizliğine, Ö14 kodlu sosyal bilgiler öğretmenin ise ailelerin bilinçsizliğine işaret etmeleri siber zorbalığın aile ile ilgili boyutuna dikkat çekmektedir. Ailelerinin ilgisinden mahrum kalan çocukların farklı yollara yönelebileceğine aynı zamanda konu hakkında detaylı bilgiye sahip ailelerin ise çocuklarının bu duruma düşmelerini önlemede etkili olabileceğine vurgu yapmaktadır. Rehber öğretmenlerin ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin siber zorbalığın öğrencilere, okula ve ailelere yönelik etkileri hakkındaki görüşlerinden elde edilen bulgular Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4

Rehber ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Siber Zorbalığın Öğrencilere, Okula ve Ailelere Etkileri Hakkındaki Görüşleri (n=18) (n=22)

Tema	Kod	f
Öğrencilere Etkisi	Öfke	6
	Sosyal uyumsuzluk	5
	Öğrenci yasal olarak suçlu olabilir	3
	Akademik başarısızlık	3
	Stres/Depresyon	3
	Özgüven eksikliği, Çaresizlik, İçekapanıklık, Bireysel kaygı, Sosyal ve duygusal ciddi problemler, Mahcubiyet hissetme	2'ser kez
	Diğer	1'er kez
Okula Etkisi	Toplam	46
	Okula devam konusunda isteksizlik	3
	Sınıftan ve okuldan soğumak	2
	Sınıf ve okul ortamında gerilim	2
	Öğrenciler arasında yaygınlaşması	2
	Yaşadığı olumsuzlukları okula yansıtmak	2
	Diğer	1'er kez
Aileye Etkisi	Toplam	17
	Yaşadığı olumsuzlukları aileye yansıtabilir	3
	Ailede içekapanıklık	3
	Aile içi iletişimsizlik	2
	Aile, öğretmen ve idarecilerin bilinç seviyesinin olaya etkisi	2
	Ailenin kaygılanması	1
	Aile hayatında zorluklar yaşanması	1
Genel Toplam	Toplam	12
	Genel Toplam	75
Tema	Kod	f
Öğrencilere Etkisi	Öğrencilerin psikolojik yapısının etkilenmesi	6
	Öğrencilerin eğitim hayatlarına olumsuz etki	5
	Öğrencilerde yalnızlık hissi	3
	Çocuklarda korkaklık	3
	Öğrencilerde içekapanıklık	3
	Çocuklarda çekimserlik	2
	Diğer	1'er kez
Aileye Etkisi	Toplam	46
	Aileler arasında ilişkiler bozulur	2
	Öğrenci-aile arasında iletişim problemleri	2
	Ailelerde kaygı	2
	Ailenin psikolojik etkilenmesi	2
	Diğer	1'er kez
	Toplam	16
Okula Etkisi	Öğrencilerde akademik düşüş	4
	Okulun eğitim-öğretime odaklanamaması	2
	Öğrenciler arasında şiddet	2
	Okulun psikolojik etkilenmesi	2
	Diğer	1'er kez
	Toplam	23
	Genel Toplam	85

Öğretmenlerin verdikleri cevaplardan soruya paralel olarak öğrencilere, okula ve ailelere etkileri şeklinde temalar oluşturulmuştur. Tablo 4 incelendiğinde Rehber öğretmenler siber zorbalığın ağırlıklı olarak öğrencileri etkilediğini belirtmektedirler. Öğrenciler üzerindeki

etkilerinin bilişsel, duyuşsal, sosyal ve yasal yönlerden olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle karşılaştıkları durumun neticesinde yaşadıkları sıkıntıların öğrencilerde “öfke”ye sebep olduklarını belirtmeleri önemlidir. Öğrenciler üzerinde sosyal yönden uyumsuzluğa neden olduğunu ifade etmeleri öğrencilerin “yalnızlık” kavramına yöneldiklerini göstermektedir. Öğrenciler üzerindeki etkileri içinde ifade edilen “özgüven eksikliği”, “çaresizlik”, “çekaplanıklık”, “keder”, “umutsuzluk” kavramları öğrencinin durum karşısında yaşadığı sıkıntıları belirtmekte ve olayın bireysel etki üzerindeki ciddiyetini göstermektedir. Ayrıca “fiziksel yorgunluk” ve “uyku sorunu” etkileri öğrenci üzerindeki biyolojik etkisine vurgu yapmaktadır. Okula etkileri konusunda, okula karşı oluşan “isteksizlik” ve “soğukluk” kavramları dikkat çekici iken “öğrenciler arasında yaygınlaşma” ifadesi olayın yayılma durumunu belirtmesi açısından önemlidir. Siber zorbalığın öğrencilerin ailelerini etkilediği ve aile içi ilişkilere olumsuz yansıdığı, aile içinde “çekaplanıklık”, iletişimsizlik”, “kaygı”, “zorluklar” gibi farklı sonuçlara yol açtığını göstermektedir. Siber zorbalığın tüm bu etkileri öğrencilerin iç dünyaları başta olmak üzere okul ve aile hayatına da yansiyarak adeta öğrencinin tüm hayatını geçirdiği yaşam alanları üzerinde etkide bulunduğunu söylemek mümkündür. Aşağıda katılımcıların bu soruya ilişkin verdiği cevaplardan bazı örnekler sunulmuştur;

Şekil 14

R2 Kodlu Rehber Öğretmen Görüşü

3. Sizce öğrenciler arasındaki siber zorbalığın öğrencilere, ailelere ve okula etkileri neler olabilir? Detaylarıyla yazınız.

Yasal sorunlar yaşanmalarına, maruz kalınan dışı ile birlikte sosyal, akademik olarak zayıf performans göstermelerine, stresten sebep olabilmektedir.

Şekil 15

R5 Kodlu Rehber Öğretmen Görüşü

3. Sizce öğrenciler arasındaki siber zorbalığın öğrencilere, ailelere ve okula etkileri neler olabilir? Detaylarıyla yazınız.

Siber zorbalığa maruz kalan bireylerde öfke, keder ve çaresizlik gibi duygular oluşabilmektedir. Bireylerin kişisel hayatlarında sosyal uyumunda bozulmalar oluşabilmektedir.

Şekil 16

R15 Kodlu Rehber Öğretmen Görüşü

3. Sizce öğrenciler arasındaki siber zorbalığın öğrencilere, ailelere ve okula etkileri neler olabilir? Detaylarıyla yazınız.

Birçok olumsuz etkisi var. Öğrenciler arasında yaygınlık arttırıyor. Herkes gıyaset gıyaset o kuluna çekiliyor. Tazadıkla öfke, kaygı, stres hallerini evde ve okulda sırtları şekillerde yapıyorlar.

Şekil 17

R16 Kodlu Rehber Öğretmen Görüşü

3. Sizce öğrenciler arasındaki siber zorbalığın öğrencilere, ailelere ve okula etkileri neler olabilir? Detaylarıyla yazınız.

Okulda, öğrenciler arasında sınıf iklimini bozar, arkadaşlık ilişkilerini olumsuz etkiler. Öğrenciler birbirlerinden öğrenen olumsuz örnek oluşturacak şekilde onlar da yavaş yavaş bulaşabilir bu da dışarıda okuldaki olumsuz iklimi etkiler.

Katılımcılardan R2, siber zorbalığın öğrenciler için yasal sorunlara yol açtığını ifade etmesi öğrencilerin olayın ciddiyetinin farkında olmadıklarını göstermektedir. Ayrıca R5 ve R15'in belirttiği “öfke”, “keder”, “çaresizlik”, “kaygı”, “stres” gibi kavramlar öğrencinin yaşadığı

psikolojik, bilişsel ve sosyal boyutları gözler önüne sermektedir. Bilhassa R15 ve R16'nın etkileri hususunda "öğrenciler arasında yayılımı"na, "sınıf ve okul ikliminin bozulması"na yönelik etkilerine dikkat çekmeleri siber zorbalığın okul dışında yaşanmasına rağmen okul hatta sınıf içine kadar yansımalarının görüldüğünü göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 4 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerine göre siber zorbalığın ağırlıklı olarak öğrenciler üzerinde etki bıraktığı görülmektedir. Öğrenciler üzerinde de özellikle bilişsel, duyuşsal ve sosyal olmak üzere farklı açılardan etkide bulunduğunu söylemek mümkündür. Bilhassa öğrencilerin psikolojik yapılarını etkilediği vurgulanırken öğrencilerin yalnızlık, korkaklık, içekapanıklık ve çekimserlik gibi durumları yaşamasına sebep olduğunun belirtilmesi de olayın farklı yönlerden etkilerini göstermektedir. Öğrencilerin eğitim hayatlarının olumsuz etkilendiğinin vurgulanması da öğrencilerin derslerine odaklanmalarında sorun yaşadıklarına işaret etmektedir.

Siber zorbalığın aile bireylerinin psikolojilerini olumsuz etkilediği, aile içinde kaygıya ve iletişim sorunlarına neden olduğunun ifade edilmesi, olayın bireysel boyuttan çıkıp ailevi bir sorun haline geldiğini göstermektedir. Ayrıca sorunun çözümü için ailelerin uyguladığı cezalar, bu cezaların devamı olarak çocuklarda ailelerine karşı oluşan öfke ve tüm bunların sonucu aile bağlarında kopmaların yaşanması sosyal bilgiler öğretmenlerinin olayın ailelere etkisi üzerinde yaptıkları tespitleri göstermektedir.

Siber zorbalığın okul üzerinde en çok öğrencilerin akademik başarılarını düşürdüğüne dikkat çekilmektedir. Sadece akademik başarı değil aynı zamanda okulun dışında yaşanmasına rağmen okula olan yansımalarını çözmek için ayrıca çaba sarfedilmesinden dolayı okulun eğitim-öğretime odaklanamadığı da düşünülmektedir. Özellikle öğrenciler arası ilişkilerin bozulması, okul içi öğrenci uyumunu etkilemesi, öğrenciler arasında gruplaşmanın oluşması, okul içinde birlik ve bütünlüğün bozulması gibi durumlar okul iklimine olan olumsuz etkilerini gözler önüne sermektedir. Aşağıda sosyal bilgiler öğretmenlerinin siber zorbalığın öğrencilere, ailelere ve okula etkilerinin neler olduğuna yönelik fikirlerini sundukları örneklerle yer verilmiştir;

Şekil 18

Ö4 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

3. Sızce öğrenciler arasındaki siber zorbalığın öğrencilere, ailelere ve okula etkileri neler olabilir? Detaylarıyla yazınız.

Öğrencilere olan etkisi; okul notlarının düşmesi, okul için disiplin sorunları yaşanması
Ailelere olan etkisi; güvenlik güçleriyle tanışmasına ve anne-babaya karşı öfke.
Okula olan etkisi; okulda disiplin ortamının bozulması, öğrencilerin yanlış
alışkanlıklar edinip, diğer öğrencilerin ahlaki ve disiplin yapısını bozmasıdır.

Şekil 19

Ö10 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

3. Sızce öğrenciler arasındaki siber zorbalığın öğrencilere, ailelere ve okula etkileri neler olabilir? Detaylarıyla yazınız.

Öğrencide davranış değişiklikleri, akademik başarısında düşüş, insani ilişkilerinde olumsuz durumlar meydana gelebilir.
Çocuk-aile arasında iletişimsiz problemleri ortaya çıkabilir.
Sosyal ortamdaki zorbalıklar okul ortamına taşınabilir.

Şekil 20

Ö18 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

3. Sızce öğrenciler arasındaki siber zorbalığın öğrencilere, ailelere ve okula etkileri neler olabilir? Detaylarıyla yazınız.

Siber zorbalığa maruz kalan öğrencinin psikolojisi, sosyal ortamın sıkıntı yaşamaktadır.
Bu durum öğrenciyi etkilediği gibi aile ve okulu da etkiler.

Ö4, Ö10 ve Ö18 kodlu sosyal bilgiler öğretmenleri siber zorbalığın öğrencilere etkisini akademik başarı ve disiplin açısından ele almış, her iki konuyu olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Aile ile ilgili boyutunda öğrencilerin ailesine karşı öfke duymasına neden olduğunu belirterek aile içi ilişkilere olan olumsuz etkisini dile getirmişlerdir. Siber zorbalık ile elde edilen yanlış alışkanlıkların öğrenci ortamını olumsuz etkileyerek kötü örnek teşkil ettiğini ve bu durumun okul içinde disiplin ortamının bozulmasına neden olduğunu da belirtmişlerdir. Aşağıda sosyal bilgiler öğretmenleri ile rehber öğretmenlerin sorunun çözümüne yönelik yapabilecekleri işbirlikleri hakkındaki görüşlerinden oluşan bulgular Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5

Rehber Öğretmenler ile Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İşbirliklerine Dair Önerileri (n=18)
(n=22)

Tema	Kod	f
Becerilere Dair	Kazanımlarla dijital vatandaşlığa ilişkin beceriler geliştirilebilir	3
	Bilinçli internet kullanımına ilişkin beceriler geliştirilebilir	3
	İletişim kalıplarına ilişkin beceriler geliştirilebilir	2
	Siber zorbalıkla baş etmeyi sağlayacak beceriler geliştirilebilir	2
	Toplam	10
Öğrenci ve Velilere Dair	Öğrenciler ile ilgili sürekli diyalog halinde olunmalı	6
	Öğrencilere gizlilik ve kişisel sınırlar anlatılmalı	1
	Öğrenci ve veliler bilgilendirilebilir	1
	Konu ortak bir çalışma ile öğrencilere beraber anlatılabilir	1
	Toplam	9
İletişime Dair	İşbirliği içinde önleyici çalışmalar yapılmalı	5
	Sosyal bilgiler öğretmeni rehber öğretmenden bilgi ve öneri alabilir	2
	Toplam	7
Etkinlik ve Faaliyetlere Dair	Sınıf rehberlik faaliyetleri gerektiği gibi yerine getirilebilir	1
	Pano ve afiş etkinlikleri yapılabilir	1
	Toplam	2
Derse Dair	Derste toplumlar üzerinden örnek olaylar gösterilmeli	1
Derse Dair	Konuya ilişkin zengin öğretim strateji ve teknikleri kullanılmalı	1
	Toplam	2
	Genel Toplam	30
Tema	Kod	f
İşbirliğine Dair	Şahit olunulan durumlarda bilgi paylaşımı yoluyla işbirliği yapılmalı	3
	Gözlemlediğimiz öğrencileri takibe alıp işbirliği içinde öğrenciye yardım edilmeli	1
	Birlikte hızlı bir şekilde aileye bildirerek tedbir alınması sağlanmalı	1
	Yaşanan olaylar direk rehber öğretmenle paylaşılmalı	2
	Sorunun çözümü için ortak kararlar alınmalı	2
	Veli, okul ve öğretmen dayanışma içinde olmalı	2
	Toplam	11
	Rehber öğretmenlerle derslerde daha bilinçli bu konuya değinilmeli	2
Derslere Dair	Derslerde ortaklaşa etkinlikler yapılmalı	3
	Örnek olaylar sınıfta anlatılabilir	1
	Sos. Bilg. dersinde “Güvenli İnternet” konusu işlenirken işbirliği olmalı	1
	Derste ortaya çıkan olumsuzlukların giderilmesinde işbirliği yapılmalı	1
	Toplam	8
	Öğrencilerin psikolojik sorunları hakkında birlikte hareket edilmeli	1
	Sosyalleşme etkinlikleri çocukların ruh sağlığına uygun birlikte planlanmalı	1
	Öğrencinin duygusal çöküntüsünü önlemek derinlemesine dinlemeden Rehber öğretmene yönlendirmeli	1
Öğrencilere Dair	Bireysel görüşmelerde konu sıkça işlenmeli	1
	Olumsuz vakalar Rehber öğretmene yönlendirilmeli	1
	Toplam	5
	Rehber öğretmenlerin öğrencilere yaptıkları seminerler öğretmenlere de açık olmalı	1
Seminerlere Dair	Rehber öğretmenler bu konuda seminer ve bilgilendirmeler yapmalı	2
	Rehber öğretmenler konu ile ilgili öğretmenleri bilgilendirmeli	2
	Toplam	5
	Genel Toplam	29

Rehber öğretmenlere göre sosyal bilgiler öğretmenleri ile rehber öğretmenlerin siber zorbalığa ilişkin nasıl işbirliği içinde bulunmaları gerektiği hakkındaki önerilere baktığımızda önerilerin beş tema altında toplandığı görülmektedir. Özellikle sosyal bilgiler dersi içinde yer alan öğrencilere kazandırılması hedeflenen “dijital vatandaşlık” ve “bilinçli internet kullanımı”na ilişkin becerilerin geliştirilmesine yönelik öneriler dikkat çekmektedir. Öğrenci ve velilere dair olan öneriler içinde öğretmenlerin “öğrenciler ile sürekli diyalog halinde olunması” yönündeki öneri, siber zorbalık sorununun önüne geçilmesinde iletişimin önemine vurgu yapmaktadır. Siber zorbalık ortaya çıkmadan veya yayılmasını önlemeye yönelik yapılabilecek işbirliğini ifade eden “işbirliği içinde önleyici çalışmalar yapılmalı” tavsiyesi eğitimde işbirliğine ve önleyici çalışmaların önemini ifade etmesi açısından değerlidir.

Öğretmenlerle yapılan yüzyüze görüşmelerde rehber öğretmenlere siber zorbalık durumunda sosyal bilgiler öğretmenleri ile işbirliklerini nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. R6 kodlu öğretmen “Onlarla iş birliği içinde kaynak sağlayarak, bazı önerilerde bulunarak, dersin içinde harmanlayarak bu konunun işlenmesi ya da hem benim anlatmam hem onların anlatması, takibinin yapılması, bilinçlenmesi tabii ki önem arz ediyor.” şeklinde ifade etmiştir. Öğretmenin bu ifadesi “işbirliği içinde önleyici çalışmalar yapılması” önerisini destekler mahiyettedir. Aşağıda katılımcıların bazılarının bu konu hakkında sunmuş olduğu farklı önerilere yer verilmiştir;

Şekil 21

R1 Kodlu Rehber Öğretmen Görüşü

6. Sizce siber zorbalığa ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri ile rehber öğretmenleri nasıl işbirliği içinde olmalıdırlar? Açıklayınız.

Sosyal bilgiler dersi kazanımları ile ilişkilendirilerek dijital vatandaşlığa ilişkin bilgi becerilerinin geliştirilmesi için işbirliği yapılabilir. İnternet kullanımında nasıl davranacağını, iletişim kurup kurmayacağını, doğru bilgiye ulaşmayı, siber zorbalıkla baş etmeyi sağlayacak becerilerin geliştirilmesi sağlanabilir.

Şekil 22

R7 Kodlu Rehber Öğretmen Görüşü

6. Sizce siber zorbalığa ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri ile rehber öğretmenleri nasıl işbirliği içinde olmalıdırlar? Açıklayınız.

Sosyal Bilg. müfredatı gereği, rehber öğretmenlerde planları gereği ortak konulara değiniyorlar zaten. Bilgilendirme (öğrenci ve veli olarak), pano, afiş etkinlik bazında paylaşarak çalışabilirler.

R1 sunmuş olduğu öneride sosyal bilgiler dersinin kazanımlarına işaret ederek “dijital vatandaşlığa yönelik becerilerin geliştirilmesi”nin önemine değinmiştir. Bunun yanında sorunun çözümünde faydalı olabilecek öğrencilere “internet”, “iletişim”, “doğru bilgi” gibi kavramların kazandırılmasına yönelik becerilere ağırlık verilmesi gerektiğini önermektedir. R7 sosyal bilgiler dersi müfredatına ve rehberlik planlarına dikkat çekerek yer alan ortak konularda olduğu gibi sadece öğrencilere değil, velilere yönelik de pano ve afiş gibi farklı etkinlikler yoluyla birlikte çalışma yapılması gerektiğini belirtmektedir.

Tablo 5 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin önemli bir kısmının rehber öğretmenler ile işbirliğine dair öneriler sunduğu görülmektedir. Bu önerilerin özellikle “bilgi paylaşımı yoluyla işbirliği yapılması” gerektiği şeklinde olmuştur. Bilhassa “yaşanan ve şahit olunan olayların rehber öğretmenlerle paylaşımı”, “öğrencilerin takibe alınarak işbirliği yapılması” ve “ortak kararlar alınarak dayanışma içinde sorunun çözümünde adımlar atılması”

gerektiği gibi öneriler dikkat çekmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin önerilerine yönelik “derslerde rehber öğretmenler ile ortaklaşa etkinlikler yapılması”, bu şekilde daha bilinçli hareket edilebileceği belirtilmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin işbirliği üzerine görüşlerini ifade ettikleri bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir;

Şekil 23

Ö4 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

6. Sizce siber zorbalığa ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri ile rehber öğretmenleri nasıl işbirliği içinde olmalıdırlar? Açıklayınız.

Rehber öğretmenleri siber zorbalığa uğramış bir sınıftaki durumu modelleri konusunda b'z öğretmenleri bilgilendirip, gözlemledikçimiz bu öğrencileri takibe alıp, işbirliği içerisinde öğrenciye yardım etmeliyiz. Tabiki bu durumu, hızlı bir şekilde aileye bildirip, tedbir alınmasını sağlamalıyız. Kısacası “iyi bir davranış gözlemcisi” olarak bulunuyoruz.

Şekil 24

Ö9 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

6. Sizce siber zorbalığa ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri ile rehber öğretmenleri nasıl işbirliği içinde olmalıdırlar? Açıklayınız.

Siber zorbalığın önlenmesi veya zararlarının azaltılması için kendilerle ilgili konular arasında bilgi paylaşımı ve işbirliği gerçekleştirilmelidir. Özellikle sınıf rehber öğretmenler ile siber zorbalık ile ilgili iletişimin halinde olmalıdır.

Şekil 25

Ö10 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

6. Sizce siber zorbalığa ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri ile rehber öğretmenleri nasıl işbirliği içinde olmalıdırlar? Açıklayınız.

Sosyal Bilgiler dersi konularından olan güvenli internet konusu ile ilgili rehber öğretmenler ile işbirliği kurulabilir. Öğrencilere konu ile ilgili seminer verilebilir.

Ö4 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni işbirliğine yönelik sunduğu önerilerinde rehber öğretmenlerin kendilerini bilgilendirmelerinin önemini ifade etmiştir. Bu bilgilendirmeler ile öğrencileri daha iyi gözlemleyip takip etmenin sorunun çözümü için önemli bir adım olacağını vurgulamıştır. Bu süreci “iyi bir davranış gözlemcisi” olmak ile açıklayan Ö4 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni aslında her öğretmenin sahip olması gereken önemli bir özelliği böyle ifade etmiştir. Ö9 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni rehber öğretmenler ile iletişimin sürekli olması gerektiğini vurgularken Ö10 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni ise sosyal bilgiler dersinin konu ve kazanımları ile irtibat kurarak rehber öğretmenlerden destek alınmasının önemine değinmiştir. Siber zorbalık ile ilgili öğretmenlerin mesleki hayatlarında yaşadıkları olayları anlatmalarına imkan sağlayan ve siber zorbalığın yaşanma şekillerini görme fırsatı sağlayan anılara yönelik bulgular Tablo 6’da farklı temalar altında sunulmuştur:

Tablo 6*Rehber ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğrencilere dair yaşadıkları anılar (n=18) (n=22)*

Anıların Kapsamı	f
Fotoğrafların fphotoshop ile uygunsuz hale getirilmesi	3
Fotoğraflara kötü yorumlar yapma	1
Kişisel fotoğrafların ifşa edilmesi	1
Arkadaşının fotoğrafını çekip kendisine göndererek onu kötü hissettirme	1
Arkadaşının fotoğrafını sınıf grubunda paylaşma	1
Kız öğrencinin erkek arkadaşına attığı uygun olmayan fotoğrafların paylaşımı	1
Arası bozulan iki kız öğrenciden birinin fotoğraflarının diğeri tarafından paylaşımı	1
Sosyal medyada paylaşılan anlık fotoğrafların ekran görüntüsü alınarak şantaj yapılması	1
Okul adına hesap açılarak öğretmen ve öğrencilerle ilgili dedikodular yayma	1
Öğretmen adına hesap açarak paylaşımlarda bulunma	1
Öğrencilerin öğretmenleri adına açtıkları fan sayfası üzerinden paylaşım yapmaları	1
İntikam amaçlı başka öğrencinin ağzından ihbarda bulunarak sosyal medyada paylaşma	1
Erkek öğrencinin sahte 43 hesap ile kız öğrencileri rahatsız etmesi	1
Sosyal medyada başkası gibi davranıp arkadaşları ile mesajlarla dalga geçmesi	1
Kız öğrencilerin dışladıkları arkadaşının sosyal medya hesaplarını ele geçirerek paylaşım yapmaları	1
Dedikodu yayılması	1
Okul dışında yaşanan kavga videosunun paylaşımı	1
Kişisel videonun sonuna hayvan fotoğrafı koyarak paylaşma	1
Toplam	20
Anıların Kapsamı	f
Arkadaşının fotoğraflarını izinsiz sosyal medyada paylaşma	2
Kız öğrencinin özel fotoğrafları üzerinden tehdit edilmesi	1
Whatsapp grubu üzerinden fotoğraf paylaşımı ile tehdit edilmesi	1
Sosyal medyada paylaşılan fotoğrafların altına yapılan çirkin paylaşımlar	1
Paylaşılan aile fotosu veya sınıf etkinliği görselinin altına yazılan olumsuz yorumlar	1
Habersiz çekilen fotoğrafların başkaları tarafından paylaşılması	1
Bir erkek öğrencinin gönül verdiği bir kızı sosyal medyada hedef göstererek içerikler paylaşması	1
Kız öğrenci adına sosyal medya hesabı üzerinden erkek öğrenciler ile arkadaşlık kurulması	1
Sosyal medyada tehdit	1
Öğrencinin üye olduğu platformdaki bir kişi tarafından kişisel bilgilerinin çalınması	1
Sosyal medyada okul ile ilgili ifşa hesaplarının açılması	1
Öğrencilerin birbirlerine hakaret etmeleri	1
Öğrencilerin video ve fotoğraflarını paylaşacaklarını söyleyerek tehdit etmeleri	1
Kızın kendisini tehdit etmesi	1
Önceden planlanmış bir kavganın videosunun sosyal medyada paylaşılması	1
Olumsuz paylaşım ve videoları izleyerek korku yaşama	1
Anım yok	6
Toplam	23
Genel Toplam	43

Öğretmenlerin siber zorbalığa ilişkin öğrencileri ile yaşadıkları anıların kullanım aracına, kullanılan kişiye ve kullanım amacına göre üç kategoride toplandığını görmek mümkündür. Kullanım aracına göre değerlendirdiğimizde öğrencilerin siber zorbalığı daha çok “fotoğraflar” üzerinden yapmayı tercih ettiklerini, bunu “sahte hesap ve mesaj” ile “video”nun takip ettiğini görmekteyiz. Fotoğraflar üzerinden yapılan siber zorbalıkta ise öğrencilerin fotoğrafları fphotoshop uygulaması ile uygunsuz hale getirerek kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir. Sahte hesap ve mesaj yoluyla yapılan siber zorbalıkta anlatılan “erkek öğrencinin sahte 43 hesap ile kız öğrencileri rahatsız etmesi” öğrencinin bu olayı gerçekleştirmek adına harcadığı zaman ve çabayı göstermesi bakımından, aynı zamanda içinde bulunduğu farklı duygu ve düşünceleri yansıtmayı açısından önemlidir.

Kullanılan kişiye göre siber zorbalık anılarının genel arkadaşlar, okul ve öğretmen, kız-erkek arkadaşlığı ve hemcinsler şeklinde kategorize edildiğini söyleyebiliriz. Özellikle genel arkadaşlık ilişkilerinde kullanım oranı bir hayli fazlayken kız-erkek arkadaşlığının yanında hemcinslerine karşı yapıyor olması da önemlidir. Ayrıca okul ve öğretmenlere karşı kullanılıyor olması da dikkat çekicidir.

Kullanım amaçlarına göre tasnif edildiğinde “ifşa” amacının ağırlıklı olarak tercih edildiği görülmektedir. İfşa ve onu takip eden intikam amaçlarında öğrencilerin karşılıklı diyalog ve ilişkilerinde yansıtamadıkları duygu ve düşüncelerinin ya da bastırdıkları hislerinin dışavurumu şeklinde yansması olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca okul ve öğretmenlere yönelik uygulanan siber zorbalık için öğrencilerin öğretmenlere karşı yaşadıkları hayranlık duygusuyla hareket ettikleri söylenebilir. Öğretmenlerin anlattıkları anıların genel özelliklerinin siber zorbalığın nedenlerine ilişkin verdikleri cevaplar ile uyum içinde olduğunu göstermektedir. Aşağıda rehber öğretmenlerin bazılarının yazdığı anılara dair örnekler sunulmuştur;

Şekil 26

R3 Kodlu Rehber Öğretmen Görüşü

7. Siber zorbalık ile ilgili öğrencilerinize dair yaşadığınız bir anınızı (isim, yer, yıl belirtmeden) anlatınız.

Okulda sevmediği öğrenciler hakkında "ihbar atma" tehdidiyle bulunan bir öğrencim oldu. Hırsbıdı, 8c almak istediği kız hakkında, onun aşınan, ihbarda bulunup bunu ekran görüntüsüyle diğer öğrencilere duyuruyordu. İhbarı alan emniyet görevlisi diğer öğrencilere duyuruyordu. İhbarı alan emniyet görevlisi olayı soruşturma aşamasında mağdur öğrencinin evine gelip bilgi almıştı. Olay veli aracılığıyla okula taşındı ve ilköğretim kurumu disiplin

Şekil 27

R7 Kodlu Rehber Öğretmen Görüşü

7. Siber zorbalık ile ilgili öğrencilerinize dair yaşadığınız bir anınızı (isim, yer, yıl belirtmeden) anlatınız.

Bir öğrencim okuldaki bir öğretmeni adına hesap açarak sosyal medyada paylaşımında bulunuyordu. Hemen aile ile iletişime geçerek öğrenci ve veli ile görüşerek bu durumun sakıncaları konusunda bilgilendirdik. Hesap kapatıldı. Öğretmen ile veli arasında uzlaşma sağlanmıştı.

Şekil 28

R11 Kodlu Rehber Öğretmen Görüşü

7. Siber zorbalık ile ilgili öğrencilerinize dair yaşadığınız bir anınızı (isim, yer, yıl belirtmeden) anlatınız.

Erkenlik dönemi öğrencileri birbirleri en yakın olabilecek ailelerinde vakıttıkları bir dâneni. Ortaokulda galır-tüm süreci içinde öğrenciler birbirleri yakın olarak özel bilgi ve fotoğraflarını rahatlıkla paylaşabilmektedirler. Yine böyle bir vakıta eren kızlar tki kız öğrencimden bir tresi' dâferim fotoğrafını sosyal medyada paylaşmıştır. Öncesinde de mesaj tzeriklei ile ilgili tehdit ettiği bir durum yaşanmıştır.

R3'ün anlattığı anısında öğrencinin “sevmediği”, “hırslandığı”, “öç almak istediği” öğrencilere karşı siber zorbalığı uyguladığını ifade ediyor olması siber zorbalığı uygulayan öğrencinin yaşadığı duygu ve his dünyasını yansıtmakta, ayrıca intikam amacını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda “ekran görüntüsü ile diğer öğrencilere duyurması” ifşa amacını ve nasıl yapıldığını yansıtmaktadır. R3'ün anlattığı anısının devamında olayın emniyet aracılığıyla öncelikle aileye ve ardından aile aracılığıyla da okula sıçradığını görmekteyiz. Anlatılan anı, siber zorbalığın okul dışında yaşanan bir olay olmasına rağmen genel olarak arkadaşlık ilişkileri üzerinden yaşanıyor olmasından dolayı okula ve dolayısıyla disiplin sürecine yansımaları anlatması bakımından da önemlidir.

R7'nin anlattığı anısında ise “öğrencinin öğretmeni adına açtığı sosyal medya hesabında paylaşımlar” yaptığı ifade edilmektedir. Durumun tespit edilmesi ve gereken müdahalelerin yapılması eğitim ve rehberlik çalışmaları açısından önemli bir örnektir. Veli ile iletişime geçilerek konunun sakıncaları açısından gerekli bilgilendirmenin yapılarak sorunun veli ve öğretmen arasında uzlaşmanın sağlanarak çözülmüş olması da rehberliğin taşıdığı görev ve sorumluluğun, aynı zamanda iletişimin önemini ortaya koymaktadır.

R11'in ise anısında ergenlik dönemine vurgu yapması ve bu dönemde öğrencilerin ailelerinden ziyade arkadaşlarını kendilerine yakın gördüklerini ifade etmesi siber zorbalıkta yaşanan arkadaşlık ilişkilerinin boyutuna dikkat çekmektedir. Çünkü devamında bahsedilen durum öğrencinin içinde bulunduğu ergenlik dönemi nedeniyle kişilik ve karakterinin tam olarak oturmadığını ve arkadaşlık ilişkilerinin de sağlam bir zeminde kurulmadığını göstermektedir. Zira R11'in anlattığı anısında “öğrencilerin birbirlerini yakın görerek” paylaşımaması gereken “özel bilgi ve fotoğrafların” rahatlıkla paylaşıldığı ve devamında oturmayan arkadaşlık ilişkilerinin bozulması durumunda da bunların sosyal medyada paylaşıldığı görülmektedir. Bu anı bizlere öğrencilere ergenlik döneminde özellikle arkadaşlık başta olmak üzere insan ilişkileri ve özel hayatın gizliliğinin önemi üzerine gerekli bilgilendirmelerin yapılması gerektiğini hatırlatmaktadır. Aşağıda sosyal bilgiler öğretmenlerinin yaşadıkları anılara dair yazdıkları alıntılara yer verilmiştir.

Şekil 37

Ö4 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

7. Siber zorbalık ile ilgili öğrencilerinize dair yaşadığınız bir anınızı anlatınız.

Öğrencilerin kendi aralarında kurdukları whatsapp gruplarında birbirlerine yönelik hakaret içerikli sözler kullandıkları, tehditkar kelimeler kullanıp, fotoğraflarını herkesle paylaşacağım diye zorbalık yaptıklarına şahit olduk. Ailelerin çocukların telefonlarını takip etmeleri sonucu, olay kimseye zara vermeden kapatıldı. Aileler, çocukların whatsapp paylaşımlarını takip etmeli, gerekirse özel hayatın gizliliği ilkesi ihlal edilmelidir.

Şekil 38

Ö6 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

7. Siber zorbalık ile ilgili öğrencilerinize dair yaşadığınız bir anınızı anlatınız.

Öğrencimin biri başka bir öğrencimin TC kimlik numarası ile birkaç kişiyi daha öğrenerek E-davetine girmiş, say ağacını vb. incelemiş oradaki isimlerden jenerasyon olarak diğer öğrencimi olay konusu yapmış. Madur öğrencim korkup ailesine söylemiş olaylar öğrenince marut kaldığım 12 konuşma tartışma ailelerin birbirine pırması vb. çok kötü bir ortam oluşmuştu.

Şekil 39

Ö10 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

7. Siber zorbalık ile ilgili öğrencilerinize dair yaşadığınız bir anınızı anlatınız.

Sosyal medyada bir öğrencinin birkaç öğrenciyi tehdit etmişti. Durum idareye ve rehberlik servisine bildirilerek öğrenciler konuyla ilgili olarak uyarı aldılar. Ayrıca konu ile ilgili bilgilendirme yapıldı.

Şekil 40

Ö11 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

7. Siber zorbalık ile ilgili öğrencilerinize dair yaşadığınız bir anınızı anlatınız.

ort etmektedir.

Bir öğrenci sınıf rehber öğretmen olduğum sınıftaki bir kız öğrencim adına sahte bir sosyal medya hesabı açıp onun adına okutkisi erkek öğrenciler ile arkadaşlık ilişkileri kurmaya çalıştı. Olay tanıma ve rehberlik servisine öğrenciler ve aileleri ile görüşmek amacıyla çalışıldı.

Ö4 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni öğrencilerin iletişim gruplarında birbirlerini tehdit edici yazışmalar yaptıklarını hatta fotoğraflarını başkaları ile paylaşmaya varacak kadar zorbalık davranışları gösterdiklerini belirtmiştir. Ailelerin dikkatli olması gerektiğini ve çocuklarının telefonlarını kontrol etmelerinin önemine dikkat çekmektedir.

Ö6 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni siber zorbalık ile ilgili farklı bir anısını anlatmış ve kişinin gizli olması gereken e-devlet bilgilerinin arkadaşları tarafından alınarak nasıl ciddi bir boyuta ulaştığını anlatmıştır. Ayrıca zorbalığa maruz kalan öğrencinin korkarak ailesine olayı anlatamamış olması çocuk aile iletişiminin önemine dikkat çekerken aynı zamanda olayın ilerleme sebebini göstermektedir. Olayın ilerlemesi sonucu ailelerin dahil olup birbirlerine girmiş olmasını “çok kötü bir ortam” olarak tarif etmesi, zorbalığın öğrenciler arasında kalmayıp ailelere de sirayet ettiğinde nasıl bir duruma dönüşebileceğini göstermektedir.

Ö10 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni anlattığı anısı ile siber zorbalığın sosyal medya kısmına örnek vermiştir. Öğretmenin anlattığı anı sosyal medyanın bilinçli kullanılması ve yaşanabilecek tehdit vb. durumlarda rehber öğretmenin bilgilendirilmesinin önemini göstermektedir.

Ö11 kodu sosyal bilgiler öğretmeni ise siber zorbalığın yaşandığı bir başka konu olan karşı cins ile ilgili anısını anlatmaktadır. Bir kız öğrenci üzerinden öğrencinin haberi olmadan açılan sahte hesap ile erkek öğrencilerle arkadaşlık ilişkisi kurulmaya çalışılması zorbalığa maruz kalan kız öğrencinin içine düşebileceği psikolojik vb. durumları göstermektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin anıları siber zorbalıkta yaşanan kişilik hakları ihlallerinin ne kadar ciddi boyutlara ulaşabileceğini gözler önüne sermektedir. Zorbalık ilerlediğinde ise sonuçlar itibarıyla ailelere ve okula sıçraması ile ulaşabileceği sonuçların büyüklüğünü de göstermektedir.

Ayrıca 22 sosyal bilgiler öğretmeninden 16’sı siber zorbalık ile ilgili öğrencilerine dair yaşadıkları bir anıyı anlatmışlar, dolayısıyla meslek hayatlarında bir siber zorbalık olayı ile karşılaşmışlardır. Bu katılımcıların 6’sı anılarında açık bir ifade ile sorundan rehber öğretmeni haberdar ettiklerini vurgulamışlardır. Rehber öğretmene başvuran sosyal bilgiler öğretmenlerinin

devamında sorun ile ilgili öncelikli olarak rehber öğretmenlerin öğrenciler ile görüşmeler yaptıklarını, aileleri bilgilendirerek aileler ile işbirliği içinde sorunun çözümüne dair birlikte adım attıklarını vurgulamışlardır. Konu ile ilgili 1 sosyal bilgiler öğretmeni, bilişim polisinin sürece dahil olduğunu ifade etmesi olayın polise intikal ettiğini göstermektedir. Ayrıca 1 sosyal bilgiler öğretmeni “psikolojik destekle”, diğer 1 sosyal bilgiler öğretmeni “telkin ve takip ile” gibi ifadeleri rehber öğretmenlerden alınan yardımın niteliğini göstermektedir. İşbirliği içinde bulunulan durumların tamamının çözüme kavuşturulmuş olması da rehber ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin işbirliğinin önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca konu hakkında bir anısını anlatıp rehber öğretmene vurgu yapmamış olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin anı anlatımında “biz” dilini kullanmış olmaları sorunun çözümünde rehber öğretmenler ile birlikte hareket ettikleri sonucunu doğrulamaktadır.

Tüm bu verileri 4 sosyal bilgiler öğretmeni ile yapılan görüşmelerdeki cevaplar da desteklemektedir. Bu doğrultuda yapılan görüşmelerde kendilerine yöneltilen “Siber zorbalık durumunda rehber öğretmenlerle işbirliğinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna işbirliği yaptıklarını ifade ederek yanıtlamışlardır. Ö13 bu soruyu “Okulumuzdaki rehber öğretmenlerimiz gerçekten çok gayretli çalışıyorlar. Şöyle ki, okulda yaşadığımız bir sorunda her zaman sorunun merkezinde varlar” diyerek başlamış, “Rehber öğretmenlerin öğrenciyle ve aileleriyle görüşmeleri gerçekten sorunun çözümüne olumlu anlamda katkı sağladığını söyleyebilirim” diyerek tamamlamıştır. Ö14 aynı soruyu, “Gerçekten o anlamda şanslıyız” diyerek başlamış ve yaptıkları işbirliğinin mahiyetini anlatan ifadelerle devam etmiştir. Ö14’ün “Rehber öğretmenlerimiz bu konularda hem kendi özel çalışmaları hem de zaman zaman yaptıkları anketler ve seminer çalışmaları olsun. Bu konularda hassaslar” ifadeleri rehber öğretmenlerin yaptıkları çalışmaları anlatırken “İletişim noktasında kesinlikle zaman mekan farkı olmadan iletişim kurabiliyoruz. Bizim adımıza şu anda uyumlu bir çalışma var ve karşılıklı olarak fikir alışverişi oluyor. Sorunları çözme noktasında bu şekilde hareket ediyoruz” cümleleri ile sorunun çözümündeki müdahalelerini ifade etmiştir. Ö9 bu soruya “Rehberlik ayağı olmadan bunu çözmenin imkansız olduğunu düşünüyorum. Çalıştığım kurumlarda da bunun avantajını hep yaşadım. Rehberliğe sorunun çözüleceğine emin olarak öğrencimi gönderiyorum” diyerek ifade etmiştir. Ayrıca “Benim şüpheye düşeceğim cümleler kuran çocuklardan tespit edersem ve bu sınıfta bir kişiyi geçtiyse 3-5 kişi olduysa hemen bir seminer talep ediyorum. Bu yüzden de o sınıfa ağırlık veriliyor. Hatta gerektiğinde veli seminerleri de yapılarak çok kapsamlı bir çalışma ortaya konduğunu belirtmişlerdir. Ö10 da bir sorun olduğunda rehber öğretmenle görüştüğünü belirterek işbirliği ve iletişimin önemini ifade etmiştir. Bu ifadelerden sosyal bilgiler öğretmenlerinin sorun hakkında rehber öğretmenlerle iletişime geçtikleri, bu konuda işbirliği yaptıkları, işbirliklerini daha çok bilgi alışverişi tarzında gerçekleştirdikleri ve sonraki süreçte bu işbirliği ile sorunun üstesinden gelme noktasında önemli bir aşama kaydettikleri belirtilmiştir.

3.2. Rehber Öğretmenlerin Anketlerine Yönelik Bulgular

Rehber öğretmenlere anketlerinde sorulan 5. ve 6. sorulardan elde edilen sonuçlar farklı temalar altında tablolar ve şekiller halinde sunulmuştur.

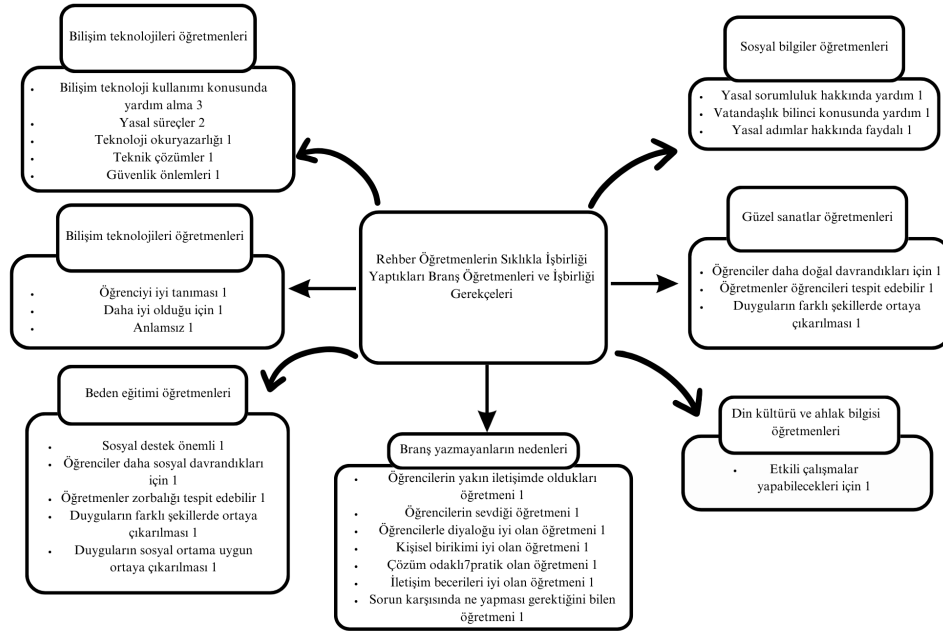
Tablo 7

Rehber Öğretmenlerin İşbirliğini Hangi Branş Öğretmenleriyle Yapacaklarına İlişkin Görüşleri (n=18)

Kod	f
Bilişim teknoloji	9
Sınıf rehber öğretmeni	5
Sosyal bilgiler	3
Beden eğitimi	3
Güzel sanatlar	2
Din kültürü ve ahlak bilgisi	1
Branş yok	4
Toplam	27

Şekil 29

Rehber öğretmenlerin sıklıkla işbirliği yaptıkları branş öğretmenleri ve işbirliği gerekçeleri

Rehber öğretmenlerin konu ile ilgili işbirliği yapabilecekleri öğretmenler içerisinde bilişim teknolojileri öğretmenlerini daha çok tercih ettikleri görülmektedir. Bunun nedeni olarak siber zorbalık konusunun daha çok teknik bir konuya dayanıyor olmasından dolayı öğrencilerin teknoloji kullanımı hakkında yardıma ihtiyacı oldukları gösterilmektedir. Sınıf rehber öğretmenlerini ifade eden rehber öğretmenlerin bu tercihlerinin nedeni olarak öğrenciyi eğitim-öğretim sürecinde yakından takip edip rehberlik yapıyor olmalarından dolayı daha iyi tanıyor olmalarını göstermeleri dikkat çekicidir. Benzer bir durumu branş yazmayan rehber öğretmenlerinin nedenlerinde görebiliyoruz. Branş yazmayan rehber öğretmenlerinin tercihleri içinde gösterdikleri nedenleri öğrencilerden kaynaklanan durumlar ve öğretmenlerden kaynaklanan durumlar olarak değerlendirdiklerini görebiliyoruz. Öğrencilerden kaynaklanan durumlar “öğrencilerin yakın iletişimde oldukları öğretmeni” ve “öğrencilerin sevdiği öğretmeni” tercih etmeleri gösterilebilir. Öğretmenlerden kaynaklanan durumlar ise “öğrencilerle diyalogu iyi olan”, “kişisel birikimi iyi olan”, “çözüm odaklı/pratik olan”, “iletişim becerileri iyi olan”, “sorun karşısında ne yapması gerektiğini bilen” öğretmenler olarak tercih edilmesi öğretmenin farklı bilgi, iletişim, beceri donanımlarına sahip olmasını göstermektedir. Bu durum rehber öğretmenlerin konu karşısındaki çözüm kriterlerine bakış açılarını göstermesi açısından önemlidir. Beden eğitimi ve güzel sanatlar öğretmenlerini yazan rehber öğretmenlerinin neden olarak öğrencilerin bu derslerde “daha doğal davrandıklarını” ifade etmeleri ve böylelikle “duyguların farklı tarzlarda ortaya çıkarılması”nın mümkün olduğunu göstermeleri önemlidir. Aslında bu durum ilgili derslerin doğasıyla da beklentilerin ve yaşananların uyum içinde olduğunu göstermektedir. Rehber öğretmenlerin içinde sosyal bilgiler öğretmenlerini tercih edenlerin “yasal sorumluluk”, “yasal adımlar”, “vatandaşlık bilinci” hakkında yardım gibi nedenleri ise yine sosyal bilgiler dersinin konuya ilişkin ünite, kazanım ve becerilerine işaret etmekle birlikte siber zorbalık konusunun yasal boyutuna ilişkin önemine dikkat çekmektedir. Rehber öğretmenlerin branş öğretmenlerinin siber zorbalığa ilişkin farkındalıkları ve çözüm

müdahaleleri hakkındaki görüşleri Tablo 8’de olumlu ve olumsuz görüşler temaları altında sunulmuştur.

Tablo 8

Rehber Öğretmenlerin Branş Öğretmenlerinin Farkındalığı ve Çözüm Müdahaleleri Hakkındaki Görüşleri (n=18)

Tema	Kod	f
Olumsuz Görüşler	Yeterli değil	10
	Çözümün konusunda isteksizler	2
	Toplam	12
	Yeterli	4
Olumlu Görüşler	Farkındalık düzeyleri iyi	2
	Bilgi düzeyleri iyi	1
	Faydalı	1
	Farklı düzeyde farkındalığa sahipler	1
	Toplam	9
	Genel Toplam	21

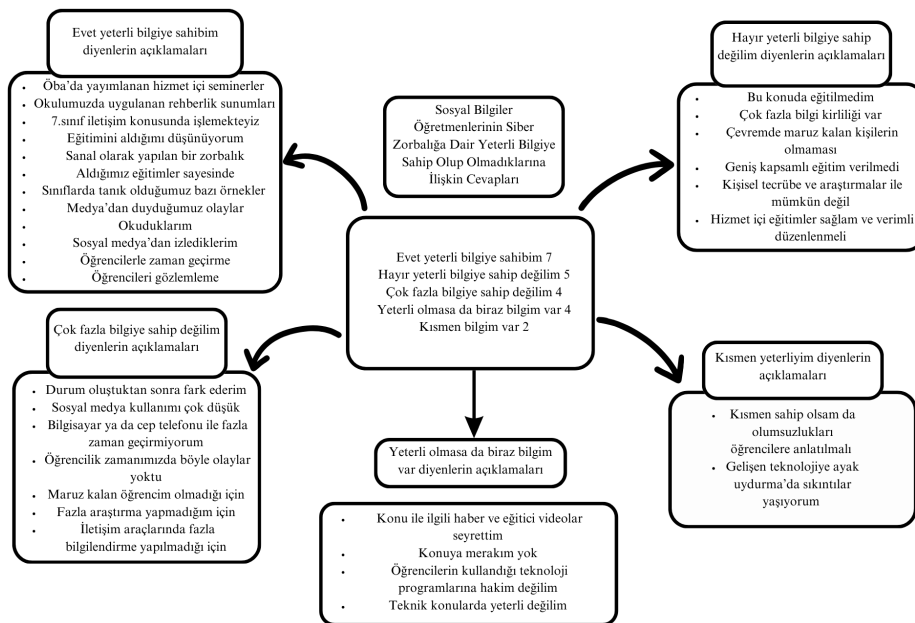
Tablo 8 incelendiğinde rehber öğretmenlerin siber zorbalık hakkında branş öğretmenlerinin farkındalık ve çözüm müdahaleleri konusunda yeterli veya yetersiz olduklarını düşünenler arasında çok bariz bir farklılık olmadığı görülmekle birlikte yeteri kadar farkındalığa ve çözüm müdahalelerine sahip olmadıklarını ifade edenlerin yanında sorunun çözümüne ilişkin “isteksiz” olduklarını belirtenlerin olması da dikkat çekicidir.

3.3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Anketlerine Yönelik Bulgular

Sosyal bilgiler öğretmenlerine sorulan 4 ve 5. soruların cevaplarından oluşan bulgular tablo ve şekiller halinde aşağıda verilmiştir.

Şekil 27

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Siber Zorbalığa Dair Yeterli Bilgiye Sahip Olup Olmadıklarına İlişkin Cevapları

Siber zorbalığa dair yeterli bilgiye sahip olduklarını ifade eden sosyal bilgiler öğretmenleri açıklamalarında hizmet içi eğitim seminerleri ile okulda uygulanan rehberlik sunumlarının bunda etkili olduğunu belirtmişlerdir. Diğer açıklamalar içerisinde “medyadan, okuduklarımdan ve sosyal medyadan” gibi ifadelerin yer alması sosyal bilgiler öğretmenin sahip olması gereken farklı okuryazarlık örneklerinin öğrenciyi, farklı sorunları ve gelişmeleri tanımasının önemini göstermektedir. Bu durumun önemini “çok fazla bilgiye sahip değilim” diyenlerin açıklamalarında da görmek mümkündür. Bu açıklamalarda sosyal medya, bilgisayar ve cep telefonu gibi iletişim araçlarının kullanımının düşük olduğu belirtilmektedir. Aşağıda sosyal bilgiler öğretmenlerinin konu ile ilgili yeterli bilgiye sahip olup olmadıklarına ilişkin açıklamalarını gösteren alıntılara yer verilmiştir;

Şekil 28

Ö10 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

4. Siber zorbalığa dair yeterli bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz? Nedenini kısaca açıklayınız.

Siber zorbalık ile ilgili genel bilgiye sahibim. Yaptığım okumalar neticesinde hangi durumlarla ilgili olduğumu biliyorum. Genel bilgi sahibiyim. Sokak teknik kurullarla ilgili olduğunu düşünüyorum.

Şekil 29

Ö15 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

4. Siber zorbalığa dair yeterli bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz? Nedenini kısaca açıklayınız.

-Düşünüyorum. Öğretmen olarak aldığımız eğitimler, sınıf bnda tarık olduğumuz bazı örnekler ve medyadan duyduğumuz tlm olaylar bizi bu konuda dmlu ve olumsuz bilgi sahibi olmaya zorladı.

Şekil 30

Ö20 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

4. Siber zorbalığa dair yeterli bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz? Nedenini kısaca açıklayınız.

Yeterli bilgiye sahip olduğumu düşünmüyorum. Çünkü, siber zorbalıkla ilgili geniş kapsamlı bir eğitim verilmedi.

Ö10 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni siber zorbalık hakkında yaptığı okumalar sayesinde genel hatlarıyla bilgi sahibi olduğunu fakat olayın teknik boyutu üzerine yeterli olmadığını belirtmektedir. Ö15 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni ise aldığı eğitimler başta olmak üzere sınıflarda yaşanan örnek olaylar ve medya aracılığıyla konu hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu ifade etmiştir. Ö20 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni ise geniş kapsamlı eğitim verilmediği için siber zorbalık hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını aktarmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin siber zorbalık hakkında derslerinde/konularında ne tür faaliyetler yapabileceklerine ilişkin önerilerinden oluşan bulgular Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde/konularında yapabilecekleri faaliyetlere ilişkin önerileri (n=22)

Tema	Kod	f
Kitap, Ünite ve Konulara İlişkin Öneriler	Ders kitaplarında konu üzerinde daha fazla durulmalı	1
	“Teknoloji” ile ilgili ünite’de farkındalık oluşturulmalı	1
	“Bilim ve Teknoloji” ünitelerinde örnekler verilmeli	1
	“Bilim, Teknoloji ve Toplum” ünitesinde yer alan konu gelişen teknolojiye göre güncellenmeli ve daha ayrıntılı işlenmeli	1
	“Kişi Hak ve Özgürlükleri” konularında dikkat edilmesi gerekenler anlatılmalı	1
	“İletişim Araçları ve İletişim” konularında dikkat edilmesi gerekenler anlatılmalı	1
	Her sınıf bazında ders müfredatlarında konular olmalı	1
	Sadece uyarı değil konu şeklinde verilmeli	1
	Toplam	8
	Örnek olaylardan faydalanılmalı	2
Yönteme İlişkin Öneriler	Güncel örnekler üzerinden bilgilendirme	2
	İlgili konularda öğrencilerin görüşleri alınıp videolar izletilmeli	1
	“Güvenli internet kullanımı” kazanımında örnek olay yöntemi kullanılmalı	1
	Olumsuz etkileri örneklerle açıklanmalı	1
	Kendilerinden örneklerle genişleterek işlenmeli	1
	Toplam	8
	Örnek olaylardan faydalanılmalı	2
Yeterli Görülen Hususlar	Derslerdeki konu ile ilgili kazanımlar var, yeterli	2
	Bakanlık ders kitabındaki konular yeterli	1
	Aldıkları eğitimleri yeterli	1
	Öğretmenler yeterli fakat aileleri tarafından göz ardı edilen çocuklarda farkındalık olmuyor	1
	Toplam	5
İletişime İlişkin Öneriler	Ciddi sonuçlar olabileceğine dair gerekli bilgilendirme yapılmalı	1
	Haklarımızın kısıtlanamayacağı konusunda bilgilendirme yapılmalı	1
	Empati yapılmalı	1
	Öğrenciyle saygı, sevgi ve güvene dayalı bir ilişki geliştirilmeli	1
	Toplam	4
Etkinliklere İlişkin Öneriler	Temalı etkinlikler yapılmalı	1
	Öğrenciler arası uyum ve iletişimi güçlendirecek etkinlikler yapılmalı	1
	Toplam	2
İlgili Derslere İlişkin Öneriler	Medya okuryazarlığı dersine yeterince önem verilmeli	1
	Drama dersleri ile farkındalık oluşturulmalı	1
	Toplam	2
Materyallere İlişkin Öneriler	Yaş gruplarına uygun gerçek olayların uyarlandığı kısa videolar hazırlanmalı	1
	Görsel materyaller (video, ekran görüntüsü vb.) ile tüm yönleri pratik olarak gösterilmeli	1
	Toplam	2
	Genel Toplam	31

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde/konularında siber zorbalık hakkında yapılabilecek etkinliklere ilişkin öneriler kısmında özellikle kitap, ünite ve konulara ilişkin önerileri ile yönteme ilişkin önerileri dikkat çekmektedir. Ayrıca “bilim ve teknoloji”, “kişi hak ve özgürlükleri”, “iletişim araçları ve iletişim” konularında gelişen teknolojiye göre güncellemeler yapılarak gerekli farkındalıkların oluşturulması gerektiği belirtilmektedir. Yönteme dair ise tavsiye edilen örnek olay yöntemi ve güncel olayların kullanılarak siber zorbalığın öğrencilere daha iyi anlatılabileceği belirtilmektedir. Özellikle öğrencilerle iletişimin önemli olduğunu düşünen öğretmenlerin önerileri içinde empati kavramı dikkat çekmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yöntem seçiminde örnek olayı tavsiye etmeleri, iletişim boyutunda empati kavramına yer vermeleri, Kabapınar (2015) tarafından örnek olay yöntemi için vurgulanan öğrencilere sorun ve problemler hakkında önceden düşünebilme, çok yönlü çözümler üretebilmek için farklı bakış açısı kazandırabilme potansiyelinin önemini göstermektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde ve konularında yapabilecekleri faaliyetlere ilişkin önerilerini yazdıkları alıntılara aşağıda yer verilmiştir;

Şekil 31

Ö4 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

5. Sizce siber zorbalığa ilişkin farkındalık geliştirilmesine yönelik sosyal bilgiler öğretmenleri derslerinde/konularında ne gibi faaliyetler gerçekleştirebilirler? Lütfen detaylarıyla açıklayınız.

*Siber zorbalık içeren, yaz gruplarına uygun etkileyici kısa videolar hazırlanmalıdır. Bu videoları özellikle siber zorbalığa uğramış kişilerin yakınlarından (gerçek olaylarda) yararlanarak hazırlanmalıdır.
*Siber zorbalık ile ilgili "drama" dersleri yapıp farkındalık yaratılmalıdır.

Şekil 32

Ö8 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

5. Sizce siber zorbalığa ilişkin farkındalık geliştirilmesine yönelik sosyal bilgiler öğretmenleri derslerinde/konularında ne gibi faaliyetler gerçekleştirebilirler? Lütfen detaylarıyla açıklayınız.

Empati yapma, ciddi sorunun olmasına göre gerekli bilgilendirme, örnek olaylar ile yapılmalıdır.

Şekil 33

Ö18 Kodlu Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Görüşü

5. Sizce siber zorbalığa ilişkin farkındalık geliştirilmesine yönelik sosyal bilgiler öğretmenleri derslerinde/konularında ne gibi faaliyetler gerçekleştirebilirler? Lütfen detaylarıyla açıklayınız.

Sosyal Bilgiler dersinde siber saldırıların bahsedilir. Teknoloji: Bilim, Teknoloji ve Toplum ünitesinde yer alan bu konu özellikle teknolojiye göre güncellenmeli daha ayrıntılı işlenmelidir.

Ö4 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni yaşanmış olaylardan yola çıkarak öğrencilerin yaşlarına uygun hazırlanan videolar ile konunun daha iyi bir şekilde kavratılabileceğini belirtmiştir. Aynı zamanda drama ile olayların derste canlandırılarak öğrenciler üzerinde konuya ilişkin farkındalık oluşturulabileceğini vurgulamaktadır.

Ö8 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni örnek olayları kullanarak öğrencilerde empati anlayışının geliştirilebileceğini ve böylelikle olayın sonuçlarının öğrenciler tarafından daha iyi anlaşılabilceğini belirtmektedir. Ö18 kodlu sosyal bilgiler öğretmeni ise siber zorbalığa değinilen bilim, teknoloji ve toplum ünitesinin sürekli gelişen teknolojiye göre güncellenerek öğrencilerin ilgilerini çekecek boyutta ayrıntılı işlenmesi gerektiğini önermiştir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve rehber öğretmenlerin siber zorbalık hakkındaki farkındalıkları ve birbirleri ile olan işbirliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma bulgularına göre öğretmenlerden siber zorbalığa dair ifade etmeleri istenen ilk üç kavram ve bu kavramları yazma nedenlerine bakıldığında öğretmenlerin siber zorbalık hakkında yeterli ve detaylı bilgiye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Zira öğretmenlerin ifade ettikleri internet, izinsiz görüntü paylaşımı/ifşa, sosyal medya ve gizlilik kavramları siber zorbalığın içinde yer alan unsurları barındırmaktadır. Serin (2012) tarafından yapılan çalışmada ise öğretmenlerin %53,4' ünün daha önceden "siber zorbalık" diye bir kavramı duymadıkları, %42,7'sinin bu kavramın tanımını bilmedikleri görülmektedir. Belirtilen oranlar değerlendirildiğinde çalışmanın yapıldığı zaman diliminden günümüze kadar olan süreçte siber zorbalığın daha yaygın bir şekilde yaşandığı, gündeme geldiği ve dolayısıyla öğretmenlerin kavram hakkında daha fazla bilgiye sahip olma oranlarının arttığı ifade edilebilir. Kestel ve Akbıyık (2016) tarafından yapılan

araştırmada ortaokul öğrencilerinin siber zorbalığa sosyal ağ, çevrimiçi oyun ve elektronik mesajlaşma gibi farklı sanal ortamlarda maruz kaldıkları görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin siber zorbalığı tehdit, küfür, hesabı ele geçirme, iftiraya uğrama, aşağılanma biçimleriyle yaşadıkları belirlenmiştir. Bu çalışmada belirtilen öğrencilerin siber zorbalığa maruz kaldıkları sanal ortam ve yaşama biçimleri, çalışmamızdaki öğretmenlerin siber zorbalık hakkındaki ifade ettikleri kavramlar ve nedenler ile örtüşmektedir. Ayrıca Şahin ve diğerleri (2010) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin siber zorbalık durumunu şaka olarak değerlendirdikleri ortaya çıkmıştır. Bu sonuç çalışmamızda yer alan R16 kodlu rehber öğretmenin siber zorbalık hakkında “eğlence anlayışı” kavramını ifade etmiş olması ile örtüşmektedir. Alanyazında siber zorbalık kavramına ilişkin öğrenci ve öğretmen açıklamaları dikkate alındığında öğretmenlerin gelişen teknolojiye bağlı olarak yaygınlaşan siber zorbalık hakkında gerekli tanıma sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin, öğrencilerin arkadaşlarını siber zorbalığa maruz bırakmalarının nedenlerine ilişkin soruya özellikle bireysel nedenler teması altında verdikleri intikam, sorun çözme becerilerindeki yetersizlikler, kendini daha güçlü gösterme çabası, psikolojik durum cevapları dikkat çekmektedir. Dilmaç (2009) tarafından yapılan araştırmada siber zorbalığın nedenleri içinde saldırganlık ve ilgi görme; Yaman ve Peker (2012) tarafından yapılan çalışmada ise intikam duygusu ve zevk alma; Çetin ve arkadaşları (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise ilişkilerde karşılıklı bağımlı benlik durumunun düşük olmaları gösterilmiştir. Monks ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise katılımcılar kişilerin kendilerini daha iyi hissetmek için bazıları ise bunu güçlü hissetmek için yaptıklarını vurgulamışlardır. Alanyazında ortaya konulan siber zorbalık sebepleri çalışmamızda öğretmenlerin belirttikleri nedenler ile örtüşmektedir. Bu da öğretmenlerin siber zorbalığın nedenleri ile ilgili gerek okumalarında gerekse tecrübelerinde önemli tespitlere sahip olduklarını göstermektedir.

Öğretmenlerin siber zorbalığın öğrencilere, ailelere ve okula etkilerine ilişkin sorulan soruya en çok öğrenciye olan etkilerini ifade ederek cevap vermişlerdir. Öğretmenler öğrencilere olan etkilerini öfke, sosyal uyumsuzluk, stres/depresyon gibi cevaplar ile açıklamışlardır. Alanyazında Peker ve İskender (2015) tarafından yapılan araştırmada siber zorbalık karşısında öğrencilerin öfke ve üzüntü duyduğu belirtilmiştir. Kestel ve Akbıyık (2016) tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise öfke, korku, tedirginlik yaşadığı ve arkadaşlarıyla iletişim kurmakta zorlandıkları tespit edilmiştir. Alanyazında ortaya konulan sonuçların bulgularımızla benzer ve onları destekler mahiyette olduğu görülmektedir. Hatta çalışmamızda çaresizlik, içekapanıklık, mahcubiyet hissetme, keder, umutsuzluk, fiziksel yorgunluk, uyku sorunu gibi öğrenciye olan psikolojik, bilişsel, sosyal ve fiziksel anlamda daha geniş sonuçlarına değinildiği görülmektedir. Ayrıca Kestel ve Akbıyık (2016) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin siber zorbalık sürecinde derslerine yoğunlaşamadıkları ve ders çalışmada sıkıntılar yaşadıkları ortaya konulmuştur. Çalışmamızda bu durum bir katılımcı tarafından “odaklanma problemi” şeklinde ifade edilmiş, öğretmenlerin belli bir kesimince okula devam konusunda isteksizlik, sınıftan ve okuldan soğuma, okul başarısının düşmesi şeklinde ifade edilmiştir. Erdurbaker ve Tanrıkulunun (2010) ortaokul öğrencileri üzerine yaptıkları araştırmalarında ise siber zorbalık durumunda öğrencilerin gerginlikler yaşadıkları ve bu yüzden de aileleri ile çeşitli sorunlar yaşayabildikleri görülmüştür. Bu durum çalışmamızda öğretmenlerin siber zorbalığın aileye etkileri olarak belirttikleri “yaşadıkları zorlukları aileye yansıtabilir”, “aile içi iletişimsizlik”, “aile hayatında zorluk yaşanması” gibi durumları yansıtmaktadır. Bu sonuçlar siber zorbalığın çalışmamızda temalaştırdığımız şekilde başta öğrencilerin kendilerine olmak üzere okula ve aileye önemli ölçüde farklı tarzlarda olumsuz yansımaları olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada rehber öğretmenler ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin sorun üzerine nasıl bir işbirliği içinde olmaları gerektiğine yönelik soruya; becerilere, öğrenci ve velilere, iletişime, etkinlik ve faaliyetlere, derse dair olmak üzere farklı öneriler sunmuşlardır. Bu öneriler içinde kazanımlar ilişkilendirerek dijital vatandaşlığa ilişkin beceriler ile bilinçli internet kullanımına

ilişkin becerilerin geliştirilmesi fikri dikkat çekmektedir. Özellikle öğrenciler ile sürekli diyalog halinde olunması önerisi eğitimin süreç içerisinde yakından takip edilmesi gereken bir boyutu olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca “işbirliği içinde önleyici çalışmalar yapılmalı” önerisi de eğitimde işbirliğinin ve bu tür sorunlar için önleyici çalışmaların öğretmenler açısından önemini ortaya koymaktadır. Bu durum Redmond ve arkadaşları (2018) tarafından Avustralya’daki bölgesel bir üniversitedeki kursa dayanarak yapılan çalışmada da vurgulanmıştır. Araştırmada öğretmen adaylarının siber zorbalığın önlenmesine ilişkin profesyoneller olarak tanımlanan okul yöneticilerinin, öğretmenlerin, okul psikologlarının ve okul danışmanlarının siber zorbalığı önlemeye ve müdahale etmeye yönelik önemli yardımları olabileceği belirtilirken çalışmaya katılan öğretmen adaylarının okul, veli ve öğrencilerin beraber hareket etmelerinin de önemine vurgu yapmışlardır. Benzer bir durum öğretmenler üzerine Li (2009) tarafından yapılan çalışmada belirtilmiştir. Araştırmada katılımcıların siber zorbalığı okullar için önemli bir sorun olarak gördükleri, sorunun çözümü için daha geniş perspektiften bakarak strateji geliştirmek gerektiği kadar okul ekibi ve velilerin konu ile nasıl başa çıkılacağına dair yöntemler belirlenmesinin önemi vurgulanmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından siber zorbalık üzerine derslerinde/konularında ne tür çalışmalar yapabileceklerine ilişkin soruda konunun geçtiği ünitelerdeki farkındalığın artırılması, konunun gelişen teknolojiye bağlı olarak sürekli güncellenmesi gerektiği ve daha ayrıntılı ele alınmasının önemi vurgulanmıştır. Araştırmanın bulguları Aydemir (2019) tarafından yapılan çalışmada ifade edilen dijital vatandaşlık konusu doğrudan veya dolaylı yoldan ele alınıp öğrencilere aktarılmaya çalışılmasına rağmen ilgili kazanımların konuyu yeterli bir şekilde yansıtmadığı sonucu ile örtüşmektedir. Ayrıca Tingiş (2022) tarafından sosyal bilgiler öğretmenlerinin siber zorbalık üzerine görüşlerinin alındığı çalışmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin program içeriğini yeterli görmedikleri ve artırılması gerektiğini ifade ettikleri belirtilmiştir. Araştırmamızda sosyal bilgiler öğretmenleri özellikle gerçek, güncel örnek olayların derslerinde kullanımının önemine vurgu yapmışlardır. Bu öneri aynı zamanda öğrencilerin bağımsız düşünerek özgür ve rahat bir şekilde konuşabilmelerine, dolayısıyla öğretmenlerin araştırmamızda ifade ettikleri siber zorbalığın önemli bir gerekçesi olan ” iletişim kurmakta zorluk çektikleri” sorununun çözümüne de katkı sağlayacaktır (Kabapınar, 2021). Thompson (2019) tarafından yapılan araştırmada 10 öğretmenle gerçekleştirilen görüşmelerde öğretmenlerin siber zorbalıkla başa çıkmada ders içi ve dışında farklı yöntemlere yer verdikleri ifade edilmiştir. Bu öğretmenlerden birinin yaptığı açıklama üzerinde durulması ve çözüme kavuşturulması gereken bir konu olarak dikkat çekmektedir. 10 yıldır öğretmenlik yapan bu katılımcının akademik müfredattaki zorluktan dolayı siber zorbalık üzerinde fazla duramadıklarını ifade ettiği görülmektedir. Dolayısıyla ülkemizin yeni maarif modeli ile müfredattaki konu yoğunluğunda azaltmaya gitmesi ve ilgili dersin müfredatında “Teknoloji ve Sosyal Bilimler” başlığı altında ayrı bir öğrenme alanı oluşturmuş olması önemlidir.

Öğretmenlerin siber zorbalık ile ilgili öğrencilerine dair yaşadıkları anılarında önemli hatta çok ciddi olaylardan bahsetmişlerdir. Anıların kullanılan araca, kullanılan kişiye ve kullanım amacına göre farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Öğretmenlerin anılarından öğrencilerin siber zorbalık için kullanım araçları olarak fotoğraflar, sosyal hesap/mesaj ve videoyu tercih ettikleri, kullanılan kişiler olarak arkadaşlar, okul/öğretmen, kız/erkek arkadaşlığı üzerine kurguladıkları, kullanım amacı olarak ise arkadaşını ifşa etme, intikam, dedikodu, kötü yorum/mesaj, rahatsızlık verme, hayranlık ve şantaj için kullandıkları görülmektedir. Anlatılan anıların içinde özellikle fotoğrafların photoshop programı aracılığıyla uygunsuz hale getirilip kullanıldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca arkadaşlarının kişisel fotoğraflarının izinsiz paylaşımı, arası bozulan arkadaşlarından intikam almak amaçlı gerçekleştirilen izinsiz paylaşımlar, öğretmenler ve okul adına açılan sahte hesaplar üzerinden yapılan paylaşımlar, erkek öğrencinin sahte 43 hesap ile kız öğrencileri rahatsız etmesi gibi anıların yaşandığı görülmektedir. Bu durumu Eden ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan araştırma sonuçlarında da görmek mümkündür. Araştırmaya katılan öğretmenlerin yaklaşık yarısı öğrencilerin cep telefonu ve internet aracılığıyla tacizden şikayet

ettiğini, hatta bazı öğretmenlerin kendilerinin de siber zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmeleri çalışmamızdaki durumu destekler niteliktedir.

Araştırma sonuçlarına göre sosyal bilgiler öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin siber zorbalık üzerine belli bir farkındalığa sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin yeterli bilgi düzeyi üzerine daha detaylı ve farklı çalışmaların yapılması gerektiği, aralarındaki işbirliğini arttırmaya yönelik ise önemli öneriler sundukları görülmüştür.

Mevcut işbirliğine dair 22 sosyal bilgiler öğretmeninden 16'sının siber zorbalık içeren bir olayla doğrudan muhatap olduğu anlattıkları anılarda görülmektedir. Bu öğretmenlerin 6'sının rehber öğretmen ile iletişime geçtiğini belirtmesi ve 4 öğretmen ile yapılan görüşmelerdeki açıklamalar da mevcut işbirliğinin öncelikle iletişime dayalı olduğunu destekler niteliktedir. Ayrıca bu konuda işbirliği yaptıklarını, işbirliklerini daha çok bilgi alışverişi tarzında gerçekleştirdiklerini ve sonraki süreçte bu işbirliği ile sorunun üstesinden gelme noktasında önemli bir aşama kaydettiklerini belirtmişlerdir.

Yapılan bu çalışma sonuçlarına göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin bilgi düzeylerinin artırılmasına yönelik neler yapılabileceği üzerine daha derinlemesine ve farklı çalışmalar yapılabilir. Hatta öğretmen adayları üzerinde bu farkındalığı oluşturmak için yapılabilecek çalışmalar literatüre önemli katkı sağlayabilir. Ayrıca çalışmamızda yansıyan konu ile ilgili önemli bir branş olduğu öğretmenlerce ifade edilen bilişim teknolojileri öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenleri ve rehber öğretmenlerinin birlikte yapabilecekleri çalışmalara ilişkin bir araştırma ortaya konulabilir. Bu branşlara okul idarecilerinin de dahil edilmesi ile yapılabilecek ortak çalışmalar hazırlanabilir.

Yazar Katkı Oranı

Makalenin tüm süreçlerinde birinci yazar %50, ikinci yazar %45 ve 3. yazar %5 oranında rol almıştır. Tüm yazarlar çalışmanın son halini okumuş ve onaylamışlardır.

KAYNAKÇA

- Aydemir, M. (2019). Yenilenen sosyal bilgiler dersi öğretim programının dijital vatandaşlık ve alt boyutları açısından incelenmesi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(2) , 15-38 . <https://dergipark.org> adresinden erişildi
- Bilici, İ. E. (2020). *Medya okuryazarlığı ve eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bulut, E. (2018). *Öğrenci, öğretmen ve velilerin gözünden ortaokul öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeylerinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi
- Cemaloğlu, N. & Karadağ, C.A. (2019). Okul müdürlerinin siber zorbalığa ilişkin görüşleri. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*. 10(20). 64-81.
- Çetin, B., Eroğlu, Y., Peker, A., Akbaba, S. & Pepsoy, S. (2012). Ergenlerde ilişkisel-karşılıklı bağımlı benlik kurgusu, siber zorbalık ve psikolojik uyumsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 637-653.
- Dılmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1291-1325.
- Eden, S., Heiman, T., & Olenik-Shemesh, D. (2013). Teachers' perceptions, beliefs and concerns about cyberbullying. *British journal of educational technology*, 44(6), 1036-1052.
- Elmas, B. (2016). *Öğretmen adaylarının siber zorbalık ve siber mağduriyet algı düzeylerinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.

- Erdur-Baker, Ö., & Tanrikulu, İ. (2010). Psychological consequences of cyber bullying experiences among Turkish secondary school children. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 2771– 2776. doi:10.1016/j.sbspro.2010.03.413
- Güngör, B., Tingiş, E. & Sarol, A.B. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siber zorbalık düzeylerinin incelenmesi. *Sosyal Bilgilerde Yenilikçi Araştırmalar Dergisi*. 3(2). 148-160.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 511-537.
- Kabapınar, Y. (2015). Empatiyle Gelişmek Empatiyi Geliştirmek: Çocuk ve Empati. Y. Kabapınar (Ed.), *Empati becerisini geliştirmesi bağlamında örnek olay ve etkin kullanımı*. (s. 402-423). Pegem Akademi.
- Kabapınar, Y., Ol, C.G. (2021). Kuramdan uygulamaya örnek olay: Yaşamı sınıfa taşımak. Y. Kabapınar (Ed.), *Yaşamın sınıfa yansımaları olarak örnek olay yöntemi: "Çözülebilecek binlerce sorun var"* (s. 3-23). Pegem Akademi.
- Karaman, G. & Ünsal, H. (2017). Ortaokul rehber öğretmenleri, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve yöneticilerinin okullarda yapılan siber zorbalık çalışmalarıyla ilgili görüşleri ve siber zorbalığın önlenmesiyle ilgili önerileri. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 3(2). 62-85.
- Kestel, M., & Akbıyık, C. (2016). Siber zorbalığın öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal durumları üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 844-859.
- Li, Q. (2009). Cyberbullying in schools: An examination of preservice teachers' perception. *Canadian Journal of Learning and Technology/La revue canadienne de l'apprentissage et de la technologie*, 34(2).
- MEB (2024). Türkiye yüzüylü maarif modeli. <https://tymm.meb.gov.tr/>
- Mercimek, B., Yaman, N., Kelek, A., & Odabaşı, H. (2016). Dijital dünyanın yeni gerçeği: Troller. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 67-77.
- Metin, K.E. (2017). *Ortaokul öğretmenlerinin siber zorbalık yaşama düzeyleri ve siber zorbalıkla başa çıkma stratejileri*. [Yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Monks, C. P., Mahdavi, J., & Rix, K. (2016). The emergence of cyberbullying in childhood: Parent and teacher perspectives. *Psicología Educativa*, 22(1), 39-48.
- Redmond, P., Lock, J. V., & Smart, V. (2018). Pre-service teachers' perspectives of cyberbullying. *Computers & Education*, 119, 1-13.
- Peker, A. ve İskender, M. (2015). İnsani Değerler Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Siber Zorbalık Üzerindeki Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 11-22.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık / siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri*. [Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Sevigen, M. & Yılar, M. B. (2022). Türkiye’de eğitim alanında yazılan dijital vatandaşlık konulu lisansüstü tezlerdeki eğilimler. *International Journal of New Approaches in Social Studies*, 6(1), 47-70.
- Slonje, R. & Smith, P.K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian journal of psychology*, 49, 147-154. doi: 10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x

- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49 (4), 376–385
- Şahin, M., Sarı, S.V., Özer, Ö., & Er, S.H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarında bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.
- Tingiş, E. (2022). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin siber zorbalık hakkındaki görüşleri*. [Yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2013, 22 Ağustos). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2013. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2013-13569#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=16%2D74%20ya%C5%9F%20grubundaki%20bireylerde,%38%2C7'dir.](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2013-13569#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=16%2D74%20ya%C5%9F%20grubundaki%20bireylerde,%38%2C7'dir.)
- Türkiye İstatistik Kurumu (2021, 22 Aralık). Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2023, 29 Ağustos). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2023. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407)
- Türk Dil Kurumu (2024, 31 Temmuz). Zorbalık. <https://sozluk.gov.tr/>
- Thompson, R. (2022). Teachers and cyberbullying: Interventions, workarounds and frustrations. *Asia-Pasific Journal of Teacher Education*, 50 (2), 187-201.
- Toprak, Y. (2018). *Ortaokulda görev yapan öğretmenlerin siber zorbalık algılarının incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- UNICEF (2019). Unicef anketi: 30 ülkedeki gençlerin üçte birinden fazlası çevrimiçi zorbalık mağduru olduğunu belirtiyor. <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-anketi-30-%C3%BClkedeki-gen%C3%A7lerin-%C3%BC%C3%A7te-birinden-fazlas%C4%B1-%C3%A7evrimi%C3%A7i-zorbal%C4%B1k>
- Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 819-833.
- Yeşil, O. (2024). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıkları*. [Yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Yılar, M. B. (2023). Medya alanındaki meslekler. T. Çelikkaya (Ed.). *Medya okuryazarlığı eğitimi* içinde (ss.133-169). Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2021). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (12.Baskı). Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Especially in recent years, rapid developments in technology have caused our age to be widely defined as the age of technology. The opportunities offered by this age have reached

widespread use in a way that appeals to almost every segment and age of society, with the effect of facilitating our individual and social lives. Of course, the negative effects it brings cannot be denied as much as these opportunities. At the forefront of these negative effects is the fact that individuals prefer to individualize by using social media intensively. They have carried bullying to the cyber environment with different uses that disturb their surroundings in loneliness. The concept of cyberbullying, which is also expressed with different names such as “virtual bullying, electronic bullying, cyber harassment, digital violence, cyber assault, online violence” in the literature, is a type of bullying that is repeatedly carried out in the electronic environment against a person or persons who cannot defend themselves (Smith & Al., 2008).

In this direction, teachers having the necessary information on the subject and carrying out preventive studies will play a major role in the occurrence, spread and reduction of the effects of cyberbullying. Therefore, in recent years, the subject of cyberbullying has become a topic that has been discussed in educational research, especially for the secondary school level, and therefore has been studied.

Within the limited resources available, the only study that addresses the views of social studies teachers on cyberbullying was conducted by Tingiş (2022). Based on this, it is hoped that this study, which addresses the views of guidance teachers and social studies teachers on cyberbullying together and reveals their collaborations towards a solution, will contribute to the cyberbullying literature.

Method

The research is a qualitative research and was shaped according to the case study design, which is one of the qualitative research designs. The study group of the research consists of guidance teachers and social studies teachers working in state and private secondary schools in the 2023-2024 academic year. A total of 40 teachers participated in the research, 22 of whom were social studies teachers and 18 were guidance teachers. Surveys and semi-structured interview forms were used as data collection tools of the research. The data obtained from the surveys were subjected to content analysis.

Results, Discussion and Conclusion

According to the research findings, the first three concepts that teachers were asked to express about cyberbullying were internet, unauthorized image sharing/disclosure, social media and privacy, and when the reasons for writing these concepts were examined, it was seen that they gave the following answers, especially under the theme of individual reasons: revenge, inadequacy in problem-solving skills, efforts to show oneself more powerful and psychological state. When the explanations of students and teachers about the concept of cyberbullying put forward in the literature and the reasons for cyberbullying are taken into consideration, it is understood that teachers have sufficient and detailed information about cyberbullying, as well as experience. Regarding its effects, teachers explained that cyberbullying affects students the most and its effects on students with answers such as anger, social disharmony, stress/depression.

In this study, different suggestions were made regarding skills, students and parents, communication, events and activities, and the course in response to the question of how guidance teachers and social studies teachers should cooperate on the problem. Among these suggestions, the idea of developing skills related to digital citizenship and conscious internet use by associating achievements draws attention. In particular, the suggestion to be in constant dialogue with students reveals that education is a dimension that should be closely monitored throughout the process.

In the question about what kind of studies social studies teachers can do on cyberbullying in their lessons/subjects, it was emphasized that awareness should be increased in the units where

the subject is mentioned, the subject should be constantly updated depending on the developing technology and the importance of addressing it in more detail. The findings of the research coincide with the conclusion that although the subject of digital citizenship expressed in the study conducted by Aydemir (2019) was directly or indirectly addressed and tried to be conveyed to the students, the relevant gains did not reflect the subject sufficiently.

Teachers have mentioned important and even very serious incidents in their memories of cyberbullying with their students. It is seen that the memories vary according to the tool used, the person used and the purpose of use. It is especially noteworthy that photos were made inappropriate and used through the Photoshop program in the memories told. In addition, memories such as unauthorized sharing, opening fake accounts, and harassing the opposite sex are also seen.

According to the research results, it was concluded that social studies teachers and guidance teachers have a certain awareness of cyberbullying. It was seen that more detailed and different studies should be conducted on the sufficient knowledge level of teachers, and that they offered important suggestions to increase cooperation between them.

Regarding the current cooperation, it is seen in the memories they told that 16 out of 22 social studies teachers were directly involved in an incident involving cyberbullying. The fact that 6 of these teachers stated that they contacted the guidance teacher and the statements in the interviews with 4 teachers support that the current cooperation is primarily based on communication. They also stated that they cooperated on this issue, carried out their cooperation mostly in the form of information exchange, and that they made an important step in overcoming the problem with this cooperation in the following process.

According to the results of this study, research can be conducted on what can be done to increase the knowledge levels of social studies teachers. In addition, a research can be conducted on the work that information technology teachers, which is stated by the teachers to be an important branch regarding the subject reflected in our research, and social studies teachers and guidance teachers can do together.